

Dydaktyka ma znaczenie

Didactics Matter

Aplikacja sędziowska i prokuratorska w Polsce
Judicial and Prosecutorial Training in Poland

Karolina Kocemba Michał Stambulski

Biblioteka Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej
Legal Education and Social Theory

CLEST | CENTRE
FOR LEGAL EDUCATION
AND SOCIAL THEORY

Waża empirycznych badań aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej przeprowadzonych hic et nunc przez Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej jest nie do przecenienia. Centrum analizowało wcześniej aplikację radcowską i adwokacką oraz edukację akademicką. Tak więc to kolejny istotny głos w toczącej się gorącej debacie dotyczącej sposobu kształcenia prawników. Z tą bardzo interesującą publikacją, w której znajdujemy różne zaskakujące wyniki – a jest to jedno z niewielu aktualnych badań empirycznych z tego zakresu w Polsce – powinni zapoznać się nie tylko wszyscy Ci, którzy uczestniczą w edukacji prawniczej, ale Każdy, dla kogo ważne jest dochowanie zasady: „Iustitia est fundamentum reñnorum.” Zachęcam do lektury.

prof. dr hab. Jolanta Jabłońska-Bonca

profesor nauk prawnych na Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie,
autorka książki „O szkolnictwie wyższym i kształceniu prawników”

Wyjątkowość tego raportu polega na tym, że daje nam wgląd w rzeczywistość trudno dostępną i tajemniczą. Jest to obraz nauki w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury widziany oczami samych aplikantów. Atrakcyjne warunki nauki oraz dostęp do zawodów sędziego i prokuratora czynią edukację w Szkole dobrem niezwykle pożądanym. Z badania wynika, że osoby, które pokonały licznych konkurentów w procedurze naboru, są z tego, co otrzymały w nagrodę, wyraźnie zadowolone. Zdaniem aplikantów obietnica nauki praktycznej i warsztatowej jest realizowana. Jedyne czego absolwentom KSSIP może brakować to doświadczenie życiowe i umiejętność pracy zespołowej. Socjologicznie nastawiony czytelnik zauważy także, że elitarność aplikacji sądowej i prokuratorskiej – szczególnie w zestawieniu z opisanymi we wcześniejszym raporcie Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej aplikacjami adwokacką i radcowską – nie prowadzi do zdominowania jej przez osoby uprzywilejowane na starcie kariery prawniczej (pochodzące z większych ośrodków miejskich, mających prawnicze tradycje rodzinne). Przekrój społeczny aplikantów okazuje się znacznie bardziej odpowiadający strukturze polskiego społeczeństwa z jedną trzecią aplikantów pochodzących ze wsi i miast poniżej 20 tys. mieszkańców.

Bartosz Pilitowski

socjolog, prezes zarządu Fundacji Court Watch Polska

The importance of empirical research on judicial and prosecutorial training carried out hic et nunc (here and now) by the Centre for Legal Education and Social Theory (CLEST) is invaluable. CLEST previously conducted a research on bar training for advocates and legal counsels as well as on legal academic education. This is thus another important voice in the ongoing debate on how lawyers are educated. This interesting publication – one of a few up-to-date empirical studies in this field conducted in Poland – presents diverse surprising results. It should be read not only by the direct participants of the legal education, but by every person for whom it is important to observe the rule: „Iustitia est fundamentum regnorum” („Justice is Fundamental to Reign”). I strongly recommend it.

Prof. Jolanta Jabłońska-Bonca

professor of legal sciences at the Kozminski University in Warsaw, author of the book “O szkolnictwie wyższym i kształceniu prawników”

The uniqueness of this report resides in the fact that it gives us insight into mysterious reality that is difficult to access.

It is a comprehensive view of education at the National School of Judiciary and Public Prosecution (KSSiP) as seen by the trainees themselves. Good learning conditions and access to the profession of judge and public prosecutor is what made the education at this School attractive. The study shows that candidates who got the best results in the recruitment procedure are clearly satisfied with the education they receive in return. According to the trainees, the promise of practical education based on workshops is being fulfilled. The only abilities that the trainees who graduate from KSSiP may lack are life experience and teamwork skills. The sociologically-oriented reader may also notice that the elitism of the judicial and prosecutorial training – especially when compared to bar training for advocates and legal counsels analyzed by CLEST in one of the previous reports – does not lead to its domination by persons who are in a privileged position from the very start of their legal careers (who come from bigger cities or have legal family traditions). The social cross-section of the trainees turns out to be much more in line with the structure of Polish society, as one third of the trainees come from villages and cities with less than 20,000 residents.

Bartosz Pilitowski

sociologist, president of the board of foundation Court Watch Polska

Dydaktyka ma znaczenie Didactics Matter

Biblioteka Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej

Legal Education and Social Theory

Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej (CLEST) powstało na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w 2015 roku z inicjatywy prof. Adama Czarnoty. Celem Centrum jest podnoszenie jakości kształcenia studentów i doktorantów w zakresie kompetencji społecznych, integracja zewnętrzna prawnicze środowiska akademickiego z obszarami pozostałych nauk społecznych i humanistycznych oraz prowadzenie badań nad edukacją prawniczą. Więcej informacji: clest.pl

The Centre for Legal Education and Social Theory (CLEST) was established at the Faculty of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław, Poland in 2015 on the initiative of Professor Adam Czarnota. The aim of the Centre is to: improve the quality of education of students and doctoral candidates as regards their social competence, the integration of legal academia with other areas of the social sciences and humanities, and research on legal education. More information: clest.pl

Dydaktyka ma znaczenie

Didactics Matter

**Aplikacja sędziowska i prokuratorska
w Polsce**

**Judicial and Prosecutorial Training
in Poland**

Karolina Kocemba Michał Stambulski

Dydaktyka ma znaczenie. Aplikacja sędziowska i prokuratorska w Polsce
Didactics Matter. Judicial and Prosecutorial Training in Poland

Autorzy Authors Karolina Kocemba, Michał Stambulski

Recenzja Review dr Maciej Pichlak

Opracowanie graficzne i skład Designed and typeset by Jarosław Furmaniak

Złożono pismem Set in Di Grotesk autorstwa by threedotstyp.com

Redakcja serii Series edited by Adam Czarnota, Michał Paździora, Michał
Stambulski

Copyright © 2020 by Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej (CLEST)

Wydawcy Publishers Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej,
Inicjatywa Wydawnicza „Chiazm”

Wydanie pierwsze First edition Wrocław 2020, ISBN 978-83-949423-4-2

Publikacja dofinansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki, projekt
badawczy Nr 2015/19/B/HS5/03046 Publication co-financed by the National
Science Centre, Poland, research project No. 2015/19/B/HS5/03046

Spis treści Table of Contents

Skróty	9
Streszczenie	10
1 Aplikacja sędziowska i prokuratorska w polsce	12
1.1 Informacje ogólne	12
1.2 Idea dydaktyczna i program	14
1.3 Organizacja aplikacji	16
2 Omówienie badań	18
2.1 Założenia, sposób przeprowadzenia i analizy badań	18
2.2 Profil społeczny aplikanta i aplikantki	19
2.3 Sytuacja finansowa	20
2.4 Dydaktyka	22
2.5 Ocena aplikacji	25
2.6 Aplikacja sędziowska i prokuratorska a edukacja akademicka	28
3 Podsumowanie	31
3.1 Dydaktyka ma znaczenie	31
3.2 Wnioski dla edukacji akademickiej	32
4 Wyniki	60
Abbreviations	9
Abstract	35
1 Judicial and Prosecutorial Training in Poland	37
1.1 General Information	37
1.2 Didactic Guidelines and Program	39
1.3 Organization of the Training	41
2 Research overview	43
2.1 Assumptions, Methods and Analysis of the Study	43
2.2 Social Profile of Trainees	44
2.3 Financial Standing	46

2.4 Didactics	48
2.5 Assessment of the Training	51
2.6 Judicial and Prosecutorial Training vs Academic Education	53
3 Summary	56
3.1 Didactics Matter	56
3.2 Conclusions for Academic Education	57
4 Results	60

Skróty Abbreviations

K	kobieta
M	mężczyzna
AR	aplikanci radcowscy
AA	aplikanci adwokaccy
Z+C	odpowiedzi „zawsze” oraz „często”
ZT+RT	odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak”
ZN+RN	odpowiedzi „zdecydowanie nie” oraz „raczej nie”

F	female
M	male
CA	legal counsel applicants
AA	advocate applicants
A+O	answers “always” and “often”
DY+RY	answers “definitely yes” and “rather yes”
DN+RN	answers “definitely no” and “rather no”

Streszczenie

Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej (CLEST) w okresie od stycznia do czerwca 2018 przeprowadziło badanie szkolenia (aplikacji) sędziów i prokuratorów w Polsce. Na ankietę odpowiedziało 186 osób, co stanowiło 13,3% ogółu aplikantów w kształcącej przyszłych sędziów i prokuratorów Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. Ankieta miała na celu wykazać cechy dydaktyczne aplikacji, określić sytuację materialną aplikantów oraz sprawdzić, czy istnieje korelacja między formami dydaktycznymi i sytuacją materialną a oceną edukacji. Uzyskane wyniki odniesiono do innych aplikacji (adwokackiej oraz radcowskiej) i prawniczej edukacji akademickiej.

Większość aplikantów ukończyła studia dzienne i pochodzi z miast o wielkości 20–120 tys. mieszkańców oraz ze wsi, a ich rodzice w zdecydowanej większości mają wykształcenie wyższe i średnie. Aplikanci są zadowoleni z aplikacji – zdecydowana większość poszłaby na nią ponownie (83,33%), a także poleciliby ją swoim znajomym (76,35%). Wynika to z dobrej sytuacji finansowej aplikantów, a także z wysokiej jakości dydaktyki opierającej się na warsztatowych, niepodawczych formach nauczania. W trakcie trwania nauki aplikanci otrzymują stypendium pozwalające na samodzielne utrzymanie. Ponadto odpowiedzi aplikantów jednoznacznie wskazują, że zajęcia na aplikacji nie są zbyt teoretyczne (97,13%), aplikacja dobrze przygotowuje do wykonywania zawodu (96,24%), patroni poświęcają im wystarczająco czasu uwagi (70,97%), a także, że na aplikacji nie uczą się zbyt dużo na pamięć (88,17%). Odpowiedzi są spójne z ideą dydaktyczną KSSIP, która koncentruje się na odejściu od akademickiego

modelu nauczania – wykładów i zdobywania wiedzy teoretycznej, a także na zapewnieniu odpowiednich warunków materialnych aplikantom, co pozwala im przeznaczać swój czas jedynie na zdobywanie wykształcenia.

Aplikacja w KSSIP różni się od alternatywnej aplikacji radcowskiej i adwokackiej, a także od edukacji akademickiej, przede wszystkim ze względu na zapewnianie edukowanym stypendium oraz ze względu na stosowane aktywizujące formy dydaktyczne. Przez to aplikacja w KSSIP nie polega na mechanizmie „nużącej konieczności”, oznaczającym zgodę na nużący i widziany jako bezcelowy proces edukacyjny w celu uzyskania niezbędnych uprawnień do awansu symbolicznego. Przyjrzenie się aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej daje pewne wskazówki dla reformy nauczania na wydziałach prawa – postawienie na aktywizujące formy dydaktyczne. Niemniej jednak edukacja w KSSIP ma charakter ściśle zawodowy, technokratyczny, natomiast brak jej elementu obywatelskiego. Dlatego element obywatelski i krytyczny powinien być rozwijany podczas edukacji akademickiej.

1 Aplikacja sędziowska i prokuratorska w Polsce

1.1 Informacje ogólne

Aplikacje prawnicze są cyklem szkoleń, które mogą odbywać absolwenci studiów prawniczych, aby uzyskać uprawnienia zawodowe w Polsce. Obecnie prawnicy mogą szkolić się w ramach aplikacji: adwokackiej, radcowskiej, komorniczej, notarialnej, legislacyjnej, prokuratorskiej i sądowej. Dwie ostatnie są prowadzone przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury (dalej: KSSIP), która mieści się w Krakowie i została utworzona ustawą z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (Dz.U. 2009 nr 26 poz. 157).

KSSIP powstała w celu scentralizowania i ujednolicenia standardów edukacji sędziów i prokuratorów. Wcześniej jakość kształcenia była bowiem zróżnicowana i zależała od ośrodka, w którym aplikacja się odbywała¹.

Aplikacja sędziowska i aplikacja prokuratorska trwają 36 miesięcy. Ich celem jest kształcenie i doskonalenie kadr sądów powszechnych i prokuratury, a także przekazanie niezbędnej wiedzy oraz przygotowanie pod względem praktycznym do zajmowania stanowisk sędziów, asesorów sądowych, prokuratorów, asesorów prokuratury, referendarzy sądowych, asystentów sędziów, asystentów prokuratorów, kuratorów zawodowych, a także urzędników sądów i prokuratury. Szkolenia odbywają się zgodnie z programami w cyklach, na które składają się zajęcia w KSSIP, a także kilkutygodniowe praktyki w instytucjach publicznych w całej Polsce. Każdy cykl kończy się sprawdzianem wiedzy i umiejętności².

- 1 Fundacja Court Watch, *Zoll: Czarne chmury nad Szkołą Sądownictwa i Prokuratury*, <https://courtwatch.pl/blog/2014/01/22/zoll-czarne-chmury-nad-szkola-sadownictwa-i-prokuratury-rp-pl/> [dostęp: 23.04.2020 r.].
- 2 KSSIP, *Zadania Krajowej Szkoły*, <https://www.kSSIP.gov.pl/o-nas/o-krajowej-szkole> [dostęp: 20.09.2019 r.].

W latach 2009–2018 w KSSIP prowadzona była osobna aplikacja ogólna³. Polegała ona na odbywaniu aplikacji ogólnej przez 12 miesięcy, a po tym czasie można było wybrać aplikację prokuratorską lub sędziowską trwające odpowiednio: 30 i 48 miesięcy. Aplikację tę wielokrotnie krytykowano z tego względu, że nie była skorelowana z jasną drogą zawodową⁴. Aplikanci, którzy nie dostawali się na aplikację sędziowską czy prokuratorską, nie chcieli podejmować pracy na etatach asystenta czy referendarza. Zamiast tego często podejmowali naukę na innych aplikacjach – adwokackiej lub radcowskiej⁵. W efekcie państwo traciło środki na szkolenie aplikantów, którzy później nie podejmowali pracy w instytucjach państwowych.

Od czasu rozpoczęcia nauczania przez KSSIP liczba kandydatów na aplikacje systematycznie rosła do 2017 roku. Właśnie w tym roku do testu przystąpiło 2162 kandydatów, a przyjęto łącznie 312 aplikantów: 156 aplikantów sędziowskich i 156 aplikantów prokuratorskich⁶. Chętnych na jedno miejsce było więc prawie siedmiu. Spadek liczby chętnych można odnotować od 2018 roku – do pierwszego etapu przystąpiło 1870 osób, a przyjęto – 217. W 2019 roku liczba kandydatów znów spadła – do 1765 osób przystępujących do testu, a przyjęto – 186⁷.

W trakcie szkolenia aplikant nie może wykonywać dodatkowej pracy lub zajęcia, nie włączając w to obowiązków naukowych czy dydaktycznych. Ma prawo do otrzymywania stypendium, którego wysokość nie może być wyższa niż najniższe wynagrodzenie zasadnicze referendarza sądowego. Ma zapewnione także ubezpieczenie zdrowotne. Stypendium podlega zwrotowi w trzech przypadkach: jeżeli aplikant został skreślony z listy aplikantów lub jeżeli nie zdał egzaminu sędziowskiego lub prokuratorskiego, lub po zakończeniu aplikacji nie przyjmie propozycji pracy na stanowisku asesora sądowego albo asesora prokuratury albo zrezygnował z tego stanowiska, albo utracił urząd i stanowisko asesora sądowego⁸.

- 3 KSSIP, *Aplikacja ogólna*, <https://www.kssip.gov.pl/aplikacje/ogolna?fbclid=IwAR0uIs1Ep-NW58fuNH8I9N89LYG-D2u1UfueAMwRCLxoXLmc17URJ2dugTY> [dostęp: 20.09.2019 r.].
- 4 D. Sześciło, *Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury. Co docenić, co zmienić, co udoskonalić?*, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2014/02/Raport_HFPC_KSSIP-31_01_2014.pdf [dostęp: 5.05.2020].
- 5 M. Strzebońska, *KSSIP do poprawki*, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-14/aplikacja-i-kariera-14/kssip-do-poprawki.html> [dostęp: 5.05.2020].
- 6 Gazeta Prawna, *Aplikacja prokuratorska i sędziowska: Kto dostanie się do KSSIP*, <http://serwis.gazetaprawna.pl/aplikacje/artykuly/1090401,aplikacja-prokuratorska-i-sedziowska-2018.html> [dostęp: 20.09.2019 r.].
- 7 KSSIP, *Nabór na aplikację sędziowską i prokuratorską w 2019 r.*, <https://www.kssip.gov.pl/node/6231> [dostęp: 20.03.2020 r.].
- 8 Art. 41c, ust. 1 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (t.j. Dz.U. 2019 poz. 1042).

1.2 Idea dydaktyczna i program

Analizując ustawę oraz dokumenty dostępne na stronie internetowej KSSIP, możemy stwierdzić, że idea dydaktyczna aplikacji sądowej i prokuratorskiej opiera się na trzech założeniach: I – praktyczności, II – techniczności, III – indywidualizmie.

Aplikacja sędziowska i prokuratorska polegają na rozdzieleniu teorii i praktyki. Zajęcia teoretyczne mają być zastąpione zajęciami doskonalącymi umiejętności praktyczne, ponieważ zakłada się, że podstawowe wiadomości opanowane zostały już podczas studiów. Oznacza to, że nacisk kładziony jest na umiejętności, a nie wiedzę. Elementem praktyczności aplikacji na KSSIP jest także nauczanie: sposobów rozumowań prawnych, metod argumentacji, technik wykonywania zawodów sądowych, słowem – nauka warsztatu⁹. Wykładowcami w KSSIP są w głównie sędziowie i prokuratorzy, ale także specjaliści z innych dziedzin¹⁰. Grupy aplikantów liczą po kilkanaście osób. Wykłady są rzadkością, gdyż zajęcia z reguły mają formę ćwiczeniową i warsztatową. Koncentracja na umiejętnościach praktycznych znajduje potwierdzenie także w obowiązku odbycia praktyk zawodowych obejmujących ok. 80% czasu aplikacji. Obowiązek ten polega na odbyciu praktyk w sądzie, prokuraturze i jednostkach administracji publicznej znajdujących się w pobliżu miejsca zamieszkania aplikanta. Opiekę nad aplikantami sprawują wtedy patroni (sędziowie lub prokuratorzy). Cykle szkoleniowe kończą się sprawdzianem, który polega na opracowaniu decyzji procesowej w oparciu o akta. Aby ukończyć aplikację, konieczne jest uzyskanie pozytywnych ocen ze wszystkich sprawdzianów i praktyk oraz zdanie egzaminu końcowego¹¹.

Praktyka utożsamiana jest z techniką, tj. z umiejętnościami przeprowadzenia procesu oraz sporządzania pism procesowych. Zakłada się, że aplikanci uczą się najefektywniej dzięki osobistemu doświadczeniu¹², dlatego na zajęciach stosuje się *learning-by-doing*, a nie tradycyjne *ex cathedra*. W trakcie zajęć w KSSIP umiejętności rozwijane są nowoczesnymi metodami dydaktycznymi, jak: *case method*, warsztaty, analiza i rozwiązywanie kazuśców, symulacja rozpraw przy użyciu orzeczeń sądów krajowych oraz międzynarodowych.

- 9 F. Zoll, *Wprowadzenie do programu aplikacji ogólnej oraz aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej*, <https://www.kssip.gov.pl/aplikacje/o-aplikacjach/informacje-ogolne> [dostęp: 25.04.2020 r.].
- 10 KSSIP, *Informacje dla zainteresowanych*, <https://www.kssip.gov.pl/wykladowcy/informacje-dla-zainteresowanych> [dostęp: 20.09.2019 r.].
- 11 KSSIP, *Informacje ogólne*, <https://www.kssip.gov.pl/aplikacje/o-aplikacjach/informacje-ogolne> [dostęp: 20.09.2019 r.].
- 12 *Ibidem*.

W trakcie praktyk umiejętności rozwijane są za pomocą obserwacji oraz udziału w konkretnych sprawach. Ze względu na zasadę pisemności w polskich procedurach prawnych wydaje się, że główny nacisk aplikacji położony jest na umiejętność sporządzania pism. Taką też formę mają sprawdziany i egzamin końcowy.

Na aplikacjach nacisk położony jest na indywidualną pracę, nie grupową. Ze względu na to, że zakres zajęć praktycznych i nauki techniki nie pozwalają na objęcie całości porządku prawnego, od aplikanta wymaga się indywidualnego dokształcania. Aplikacja wyposaża w umiejętności, które aplikant powinien wykorzystać do pogłębiania wiedzy¹³. Sposób oceniania także jest indywidualizowany – każdy z aplikantów pracuje jedynie na własną ocenę. Można zastanawiać się, na ile taki indywidualizm skorelowany jest z chęcią wykształcenia niezależności sędziowskiej i prokuratorskiej, ale kwestia ta nie jest rozwijana w oficjalnej dokumentacji. Praca sędziego i prokuratora polega na podejmowaniu decyzji procesowych. System instancyjny i dyscyplinarny służy zapewnieniu weryfikacji i odpowiedzialności za te decyzje. Indywidualna praca aplikanta w czasie szkolenia może być postrzegana jako skorelowana z tym system – uczy wzięcia odpowiedzialności za własne działania. Zbyt duża indywidualizacja może jednak prowadzić do alienacji. Skupienie na sobie może skutkować zanikiem umiejętności dostrzegania społecznego kontekstu działania.

Z ideą dydaktyczną aplikacji skorelowany jest jej program, który podzielono według typów zajęć oraz treści poszczególnych zjazdów. Wyróżniono osiem typów zajęć: 1) analiza orzecznictwa – *case method* (zajęcia typu A), 2) praca z aktami (zajęcia typu B), 3) zajęcia uzupełniające (zajęcia typu C), 4) symulacje (zajęcia typu D), 5) seminarium przed sprawdzianem (zajęcia typu E), 6) repetytorium (zajęcia typu F), 7) rozwiązywanie kasusów (zajęcia typu G), 8) seminarium po sprawdzianie (zajęcia typu H). Treść programu wypełniają głównie przedmioty zgodne z gałęziami prawa i z podziałem na prawo materialne i procesowe¹⁴. Jest to bardziej szczegółowe powtórzenie układu znanego aplikantom ze studiów, polegające na wyuczeniu treści podstawowych kodeksów prawnych. Program aplikacji obejmuje m.in.: prawo

13 F. Zoll, *Wprowadzenie do programu aplikacji ogólnej...*, *op.cit.*

14 *Ibidem.*

międzynarodowe, prawo gospodarcze, postępowanie przygotowawcze, postępowanie przed sądem I instancji, postępowanie odwoławcze. Przy niektórych zajęciach oznaczona jest osoba, która powinna je prowadzić, np.: psycholog, inspektor ds. biurowości.

1.3 Organizacja aplikacji

Egzamin wstępny na aplikację składa się z dwóch części: z testu jednokrotnego wyboru zawierającego 150 pytań, sprawdzającego wiedzę z poszczególnych dziedzin prawa, oraz z pracy pisemnej, do której zostają dopuszczeni kandydaci z największą liczbą punktów uzyskanych w teście. W pracy pisemnej sprawdza się umiejętność dokonywania wykładni, stosowania prawa i argumentacji prawniczej oraz kwalifikowania stanów faktycznych do zakresów właściwych norm¹⁵.

Po przyjęciu aplikantom sędziowskim wyznacza się patrona-koordynatora – jest on sędzią, a jego zadaniem jest służyć pomocą merytoryczną, a także koordynować prawidłowy przebieg praktyk aplikanta i ich zgodność z programem aplikacji. Dodatkowo dyrektor KSSiP wyznacza aplikantowi patrona każdej z praktyk, zaznajamiającego praktykanta z obowiązkami oraz opiniującego i oceniającego przebieg praktyki. Aplikanci i aplikantki muszą odbyć 24 miesiące aplikacji, aby uzyskać upoważnienie od patrona do wykonywania czynności takich, jak zadawanie pytań świadkom, biegłym i stronom w trakcie posiedzenia jawnego lub rozprawy pod nadzorem sędziego. Egzamin sędziowski składający się z części pisemnej i ustnej odbywa się w terminie do miesiąca od ukończenia aplikacji. Jest uktadany przez zespół powoływany przez ministra sprawiedliwości. Po zdaniu egzaminu aplikanci mogą zostać asesorami sądowymi, czyli będą pełnić obowiązki sędziego zanim otrzymają nominację sędziowską. Obowiązki sędziego pełnią przez okres 4 lat od dnia objęcia stanowiska asesorskiego¹⁶. Asesorzy są mianowani przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa¹⁷.

W odróżnieniu od aplikacji sędziowskiej, szkolenia i praktyki aplikacji prokuratorskiej odbywają się nie tylko w sądach

15 KSSiP, *I etap konkursu na aplikację sędziowską i prokuratorską*, <https://www.kssip.gov.pl/node/5894> [dostęp: 20.09.2018 r.].

16 Art. 106i. §8 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. 2020 poz.365).

17 Art. 106i. §1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. 2020 poz.365).

i prokuraturach, ale także np. w jednostkach policji, jednostkach administracji skarbowej, a także w zakładach karnych czy aresztach śledczych. Kolejną różnicą jest to, że aplikanci prokuratorscy po 12 miesiącach aplikacji mogą występować przed sądami rejonowymi w charakterze oskarżyciela publicznego w sprawach mniejszej wagi (np. o przestępstwa zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności). Egzamin składający się z części ustnej i pisemnej, podobnie jak w aplikacji sędziowskiej, przeprowadza się w terminie miesiąca od ukończenia aplikacji komisja powoływana przez ministra sprawiedliwości. Do egzaminu mogą przystąpić także asystenci prokuratora z 5-letnim stażem. Po zdaniu egzaminu Prokurator Generalny przedstawia propozycję pracy na stanowisku asesora prokuratury na czas określony, jednak nieprzekraczający 3 lat¹⁸. Stanowisko asesora prokuratury pozwala na wykonywanie czynności prokuratorskich, a następnie na ubieganie się o powołanie na stanowisko prokuratora¹⁹.

Wszyscy aplikanci mają zapewniony dostęp do bezpłatnych materiałów dydaktycznych oraz prawniczych baz danych, mają też możliwość uczestniczenia w szkoleniach z prawniczego języka angielskiego i w wymianach zagranicznych młodych prawników²⁰.

18 Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. 2020 poz. 190).

19 KSSiP, *Aplikacja prokuratorska*, <https://www.kssip.gov.pl/aplikacje/o-aplikacjach/aplikacja-prokuratorska> [dostęp: 20.09.2019 r.].

20 F. Zoll, *Wprowadzenie do programu aplikacji ogólnej...*, *op.cit.*

2 Omówienie badań

2.1 Założenia, sposób przeprowadzenia i analizy badań

Celem ankiety było uzyskanie obrazu dydaktycznego aplikacji sądowej i prokuratorskiej w Polsce. Badanie opiera się na odwróceniu hierarchii wiarygodności oraz założeniu o istnieniu ukrytego programu w procesach edukacyjnych. Społeczeństwa są tak zorganizowane, że wiedza osób posiadających autorytet jest przyjmowana jako podstawa oceny całego systemu²¹. Obraz systemów edukacyjnych jest często oparty o wypowiedzi i wiedzę dydaktyków i osób sprawujących kierownicze stanowiska w takich instytucjach. Głos podmiotów edukowanych jest traktowany jako hierarchicznie niższy i mniej wiarygodny. W naszych badaniach postanowiliśmy odwrócić taką hierarchię. Perspektywa aplikantów jest wyjątkowa, widzą oni swoją edukację z perspektywy podmiotu poddanego procesowi dydaktycznego i jednocześnie, ze względu na wcześniejsze doświadczenie i wykształcenie, potrafią ten proces ocenić. Hierarchia wiarygodności powoduje, że o systemie dydaktycznym mogą istnieć dwie „prawdy”: oficjalny program, który jest zgodny z oficjalnymi dokumentami i wypowiedziami oraz program ukryty, dotyczący realnych efektów jakie odczuwają podmioty edukowane²². W badaniach chcieliśmy sprawdzić zgodność tych programów w badanych aplikacjach.

Interesował nas przy tym profil społeczny aplikantów, dominujące formy dydaktyczne oraz ich ocena aplikacji. Głównym celem ankiety było wskazanie cech dydaktycznych aplikacji, sytuacji materialnej aplikantów oraz sprawdzenie czy istnieje korelacja między formami

21 H. S. Becker, *Whose Side Are We On?*, „Social Problems”, tom. 14, nr 3 (1967), s. 239–247.

22 A. Czarnota, M. Paździóra, M. Stambulski, *Ukryty program w edukacji prawniczej*, „Krytyka Prawa”, tom. 10, nr 2 (2018), s. 96–113, <https://krytykaprawa.pl/resources/html/article/details?id=180933> [dostęp: 05.05.2020 r.]

dydaktycznymi i sytuacją materialną a oceną samej aplikacji. Dalszym celem była chęć sprawdzenia jak wygląda aplikacja w KSSIP na tle innych aplikacji oraz prawniczej edukacji akademickiej.

Link do ankiety online został wysłany do administracji KSSIP z prośbą o rozesłanie do aplikantów oraz udostępniony na nieoficjalnych forach dyskusyjnych aplikantów. Zawarto w niej 36 obowiązkowych pytań zamkniętych i 3 nieobowiązkowe pytania otwarte. Badanie przeprowadzono od stycznia do czerwca 2018 roku. Według informacji udzielonych przez KSSIP, w czasie badania aplikację odbywały 1394 osoby, a na ankietę odpowiedziały 244 osoby. W niniejszej analizie braliśmy pod uwagę jedynie pełne odpowiedzi, których było 186, co stanowi 13,3% ogółu aplikantów w czasie badania. Nie mamy pewności, że grupa ta jest statystycznie reprezentatywna, dlatego tezy raportu mają charakter przede wszystkim generalizacji teoretycznych, a nie statystycznych. W poniższej analizie powołujemy się łącznie na punkty procentowe odpowiedzi „zdecydowanie...” i „raczej...”.

W dalszej analizie wyniki ankiety zostały porównane z przeprowadzonymi wcześniej przez Michała Stambulskiego oraz Wojciecha Zomerskiego badaniami nad aplikacją adwokacką i radcowską w Polsce²³. Uzasadnione jest to alternatywnością prawniczych ścieżek zawodowych (absolwenci wybierają jedną aplikację) oraz tożsamością większości zadanych pytań²⁴. W ocenie aplikacji nawiązywać będziemy także do badań Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej UWr nad studentami prawa UWr²⁵. Badania te dotyczyły, co prawda, tylko Wydziału Prawa Administracji i Ekonomii UWr (WPAE UWr), ale ich wyniki pozwalają ukazać aplikację na tle prawniczej edukacji uniwersyteckiej.

2.2 Profil społeczny aplikanta i aplikantki

W ankiecie wzięło udział zdecydowanie więcej kobiet niż mężczyzn. Kobiety stanowiły 62,90% ankietowanych i stanowią większość aplikantów²⁶. W czasie badania w KSSIP aplikację odbywały roczniki 2015–2018. Najwięcej ankiet wypełniły osoby rozpoczynające aplikację w 2018 roku, które udzieliły 68,82% odpowiedzi, następnie – osoby

- 23 M. Stambulski, W. Zomerski, *Nużący rytuał. Aplikacja adwokacka i radcowska w Polsce*, Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej, Wrocław 2019, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/101947#description> [dostęp: 05.05.2020 r.]
- 24 Kolejne powołania danych dotyczących aplikantów adwokackich i radcowskich pochodzą z przytoczonych badań.
- 25 *Nużąca konieczność. Powody podjęcia i ocena studiów prawniczych na UWr*, red. A. Czarnota, M. Paździora, M. Stambulski, Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej, Wrocław 2017, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/edition/80007?id=80007> [dostęp: 05.05.2020 r.]
- 26 KSSIP, *Analiza wyników naboru na aplikację sędziowską i prokuratorską w 2018 r.*, https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/analiza_naboru_na_aplikacje_sedziowska_i_prokuratorska_-_2018_r_.pdf [dostęp: 20.09.2019 r.]

rozpoczynające aplikację w 2016 roku (23,66%). Znacznie mniej odpowiedzi udzieliły roczniki 2015 i 2017, odpowiednio – 4,30% oraz 3,23%. Nie zauważaliśmy znacznych różnic między odpowiedziami poszczególnych roczników.

Zdecydowana większość ankietowanych ukończyła studia dzienne (90,32%). Pozostali ukończyli studia zaoczne i wieczorowe. Najwięcej badanych ukończyło pobliski Wydział Prawa i Administracji na Uniwersytecie Jagiellońskim (20,97%).

Najwięcej osób zadeklarowało, że pochodzi z miast o wielkości 20–120 tys. mieszkańców (28,49%), a następnie ze wsi (20,43%). Mniej osób pochodziło z dużych miast (powyżej 500 tys. mieszkańców), gdyż zaledwie 16,13%, a jeszcze mniej z miast o liczebności 200–500 tys. – 13,44%. Najmniej aplikantów i aplikantek pochodzi z miast do 20 tys. mieszkańców oraz z miast 120–200 tys. mieszkańców, gdyż obie odpowiedzi zaznaczyło po 10,75%. Pochodzenie aplikantów KSSIP różni się od pochodzenia aplikantów radcowskich i adwokackich, ponieważ znacznie więcej tych drugich pochodziło z dużych miast, a znacznie rzadziej ze wsi²⁷. Warto wskazać, że ze wsi pochodzi znacznie więcej kobiet niż mężczyzn (K – 25,64%; M – 11,59%); proporcje są odwrócone, jeżeli chodzi o miasta powyżej 500 tys. mieszkańców (K – 13,68%; M – 20,29%).

11,29% respondentów zadeklarowało, że ich matka ma wykształcenie wyższe prawnicze, i tyle samo osób zadeklarowało, że takie wykształcenie ma ich ojciec. Jest to dość wysoki odsetek wskazujący możliwą korelację między prawniczym wykształceniem rodzica a podjęciem aplikacji sędziowskiej lub prokuratorskiej przez dziecko. Wśród matek aplikantów 40,32% ukończyło inne studia wyższe niż prawnicze, a 44,09% – szkołę średnią. Wśród ojców aplikantów 36,56% ukończyło inne studia wyższe niż prawnicze, a 41,94% – szkołę średnią. Matki aplikantów są więc lepiej wykształcone. Jest to potwierdzenie tendencji w społeczeństwie polskim, w którym kobiety są ogólnie lepiej wykształcone.

2.3 Sytuacja finansowa

Zdecydowana większość (70,79%) aplikantów KSSIP określiła swoją sytuację jako dobrą, choć mogłoby być lepiej (podobny

²⁷ M. Stambulski, W. Zomerski, *Nużący rytuał...*, op.cit.

odsetek wśród kobiet i mężczyzn). Znacznie mniej (12,37%) stwierdziło, że nie ma większych zmartwień finansowych. Swoją sytuację finansową jako niekorzystną oceniło 16,67%. Wśród aplikantów KSSIP więcej mężczyzn ocenia swoją sytuację jako bardzo dobrą (15,94%), natomiast więcej kobiet deklaruje, że żyje z dnia na dzień (18,80%).

Z okazjonalnego wsparcia rodziców (tylko w razie większych wydatków) korzysta 43,01%. A 28,49% stwierdziło, że radzi sobie na tyle dobrze, że nie potrzebuje takiej pomocy. Ponad jedna dziesiąta aplikantów (12,37%) potrzebowałaby pomocy rodziców, ale nie może na to liczyć, a 16,13% zadeklarowało, że bez pomocy rodziców nie poradziłoby sobie. Wśród aplikantów adwokackich i radcowskich prawie połowa potrzebowała pomocy rodziców, co jest znaczącą różnicą. Z okazjonalnej pomocy korzystają częściej młodsze roczniki niż starsze, co może wynikać z tego, że nie mają jeszcze oszczędności, gdyż dopiero rozpoczęły pobieranie stypendium. Poziom wsparcia od rodziców nie jest zróżnicowany ze względu na płeć, z wyjątkiem braku wsparcia od rodziców – może na nie liczyć ok. 6 punktów procentowych mniej kobiet niż mężczyzn.

Porównanie sytuacji finansowej aplikantów i aplikantek KSSIP z sytuacją finansową aplikantów adwokackich i radcowskich wypada na korzyść tych pierwszych (tabela 1). Wynika to z tego, że aplikanci KSSIP nie płacą za odbywanie aplikacji i mają zapewnione stypendium, natomiast aplikanci adwokaccy i radcowscy muszą opłacać swoją aplikację i nie mają wsparcia systemu stypendialnego. W czasie badania stypendium w KSSIP wynosiło 3500 zł miesięcznie w trakcie pierwszych 12 miesięcy szkolenia, a po tym czasie – 3800 zł. Stypendium jest podwyższane zależnie od miejsca zamieszkania – od 150 zł do 650 zł²⁸. Jest to kwota pozwalająca na utrzymanie się bez konieczności podejmowania dodatkowego zajęcia.

Sytuacja finansowa KSSIP jest wyjątkowa. Jest to jednostka niewielka, szkoląca niewiele osób i mająca stałe finansowanie z budżetu państwa. W kontraście, wydziały prawa oraz podmioty przeprowadzające aplikację adwokacką i radcowską mają niewielki wpływ na położenie materialne

28 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 grudnia 2017 r. w sprawie stypendium aplikantów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury (Dz.U. 2017 poz. 2463).

swoich studentów. Jest to rozstrzygnięcie na poziomie całego systemu edukacji wyższej oraz aplikacji w Polsce.

Tabela 1. Sytuacja finansowa aplikantów

Jak oceniasz swoją sytuację finansową?

	Aplikanci adwokaccy i radcowscy	Aplikanci sędziowscy i prokuratorscy
Bardzo dobrze. Nie mam większych zmartwień finansowych.	6,73%	12,37%
Dobrze, choć mógłbyś być lepiej	49,04%	70,97%
Niedobrze. Żyję z dnia na dzień	44,22%	16,67%

Czy korzystasz z pomocy finansowej rodziców?

	Aplikanci adwokaccy i radcowscy	Aplikanci sędziowscy i prokuratorscy
Tak, inaczej nie związałbym / związała-bym końca z końcem.	40,78%	16,13%
Tak, ale tylko czasami, jak mam jakieś większe wydatki.	27,77%	43,01%
Nie, nie potrzebuję, bo sam / sama sobie radzę.	23,49%	28,49%
Nie, potrzebuję, ale nie mogę na to liczyć.	7,96%	12,37%

Źródło: ankieta

2.4 Dydaktyka

Z odpowiedzi aplikantów KSSIP wynika, że wykład nie jest dominującą formą zajęć – aż 62,90% odpowiedziało, że zajęcia rzadko mają formę wykładu, a 30,65% zadeklarowało, że wykład odbywa się tylko czasami. Zajęcia bardzo często mają formę dyskusji nad konkretną sprawą. Niemal 95% ankietowanych stwierdziło, że tego rodzaju zajęcia odbywają się zawsze lub często. Popularną formą są także ćwiczenia ze sporządzania orzeczeń i pism – łącznie 85,48% ankietowanych uznało, że takie zajęcia odbywają się zawsze

lub często. Zajęcia mają także formę dyskusji nad konkretną instytucją prawną. Większość, bo 72,58% ankietowanych, stwierdziła, że takie zajęcia odbywają się zawsze lub często. Nieco rzadziej zajęcia mają formę symulacji rozpraw, a i tak są nierzadkie, gdyż 59,15% ankietowanych deklaruje, że symulacje odbywają się zawsze lub często, lub czasami.

Dominujące formy dydaktyczne na aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej różnią się od tych dominujących na aplikacji adwokackiej i radcowskiej (tabela 2). Przyszłych adwokatów i radców szkoli się głównie na wykładach, zaś formy warsztatowe mają bardzo ograniczone zastosowanie. Wynika to z różnicy liczby aplikantów. Na aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej jest ich zdecydowanie mniej.

Tabela 2. Formy zajęć

Wykład

	Aplikanci adwokaccy i radcowscy	Aplikanci sędziowscy i prokuratorscy
zawsze + często	89,13%	6,46%
czasami + rzadko	10,48%	93,55%
niгда	0,38%	0,00%

Dyskusja nad konkretną sprawą

	Aplikanci adwokaccy i radcowscy	Aplikanci sędziowscy i prokuratorscy
zawsze + często	22,57%	94,08%
czasami + rzadko	69,85%	5,92%
niгда	7,57%	0,00%

Dyskusja nad konkretną instytucją prawną

	Aplikanci adwokaccy i radcowscy	Aplikanci sędziowscy i prokuratorscy
zawsze + często	22,34%	72,58%
czasami + rzadko	69,85%	26,89%
niigdy	7,8%	0,54%

Ćwiczenia z pisania pism i orzeczeń

	Aplikanci adwokaccy i radcowscy	Aplikanci sędziowscy i prokuratorscy
zawsze + często	13,55%	85,48%
czasami + rzadko	77,20%	14,52%
niigdy	9,26%	0,00%

Symulacja rozprawy

	Aplikanci adwokaccy i radcowscy	Aplikanci sędziowscy i prokuratorscy
zawsze + często	1,53%	22,05%
czasami + rzadko	61,98%	75,81%
niigdy	36,50%	2,15%

Źródło: ankieta

Z ankiety wynika, że orzeczenia sądów powszechnych oraz SN i NSA są najczęściej używanymi materiałami na zajęciach w KSSIP. Niemal wszyscy (93,55%) stwierdzili, że z orzeczeń SN i NSA korzysta się zawsze lub często, natomiast z orzeczeń sądów powszechnych korzysta się zawsze lub często według 89% respondentów. Nieco rzadziej ćwiczy się na orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego – 42,47% ankietowanych twierdzi, że korzysta się z nich czasami, a według 40,32% – zawsze lub często. Jeszcze rzadziej materiałem do ćwiczeń są orzeczenia ETPCZ – 25% ankietowanych twierdzi, że używa się ich rzadko bądź nigdy. Trudno jednak na tej podstawie stwierdzić, że nie

korzysta się z nich – najczęściej osób, bo prawie 45%, odpowiedziało, że robi się to czasami.

Do materiałów dydaktycznych cieszących się popularnością w KSSiP nie możemy zaliczyć komentarzy – 36% stwierdziło, że korzysta się z nich rzadko lub nigdy, a 24,19%, – że czasami. Trudno stwierdzić, jak często korzysta się na zajęciach z przykładowych pism procesowych – ponad 47,31% ankietowanych stwierdziło, że robi się to często lub zawsze, natomiast prawie 24,3% – że rzadko lub nigdy. Można więc przyjąć, że z tego rodzaju materiałów korzysta się czasami. Podobnie jest ze skryptami przygotowywanymi przez pracowników i wykładowców KSSiP: 15,05% ankietowanych stwierdziło, że korzysta się z nich zawsze, natomiast 19% – że rzadko bądź nigdy. Należy więc przyjąć, że korzysta się z nich dosyć często, jednak nie jest to dominujące źródło do pracy na zajęciach.

Warto podkreślić, że rodzaj materiałów i częstotliwość używania ich w szkoleniu KSSiP znacząco różni się od tych używanych na aplikacji radcowskiej i adwokackiej. Największą różnicę zauważymy w korzystaniu z akt konkretnej sprawy: na aplikacji KSSiP 100% badanych stwierdziło, że korzysta się z nich zawsze lub często; na aplikacjach adwokackiej i radcowskiej 67,18% stwierdziło, że korzysta się z nich rzadko lub nigdy. Różnica zauważalna jest także w korzystaniu z orzeczeń sądów powszechnych: według 88,71% aplikantów sędziowskich i prokuratorskich korzysta się z nich zawsze lub często, a według aplikantów adwokackich i radcowskich jest to 55,47%. Duża różnica jest widoczna także w korzystaniu z orzeczeń SN i NSA: zawsze lub często korzysta z nich 93,55% aplikantów KSSiP i 62,97% aplikantów adwokackich i radcowskich.

2.5 Ocena aplikacji

Aplikanci KSSiP zdecydowanie stwierdzili, że zajęcia na aplikacji nie są zbyt teoretyczne; innego zdania były jedynie trzy osoby. Podobnie jest z oceną tego, czy aplikacja dobrze przygotowuje do zawodu sędziego lub prokuratora: niemal wszyscy (96,24%) stwierdzili, że zdecydowanie tak i raczej tak. Większość ankietowanych aplikantów uważa, że patroni

poświęcają wystarczająco dużo czasu i uwagi – stwierdziło tak 70,97% badanych. W odczuciu zdecydowanej większości (88,17%) na aplikacji nie uczy się zbyt dużo na pamięć. Między aplikantami nie panuje zbyt duża konkurencja – 79,57% jest zdania, że zdecydowanie nie lub raczej nie. Ponadto 68,82% uważa, że kolokwia i egzaminy adekwatnie sprawdzają wiedzę i umiejętności.

Nieco ponad połowa aplikantów (50,53%) uważa, że w takcie aplikacji ma czas na życie rodzinne i towarzyskie. Aplikacja jest przy tym większym wyzwaniem dla kobiet: 58,12% z nich uważa, że nie ma czasu na życie rodzinne i towarzyskie, podczas gdy odwrotnie uznaje 41,02%; u mężczyzn to odpowiednio: 33,33% i 66,76%. Wynika to prawdopodobnie z płciowego rozkładu obowiązków rodzinnych i domowych. Aplikanci to często osoby, które relatywnie niedawno założyły rodzinę. Z ogólnie dostępnych danych wynika, że w Polsce kobiety o wiele częściej zajmują się dziećmi i wykonują pracę domowe niż mężczyźni²⁹.

Co do przekazywanych treści – ponad połowa badanych (57,52%) stwierdziła, że na zajęciach kładzie się duży nacisk na możliwe etyczne wyzwania w wykonywaniu zawodu, ale ponad jedna trzecia (38,71%) twierdzi, że tak nie jest. Wśród aplikantów adwokackich i radcowskich odpowiedzi na to pytanie wynosiły odpowiednio: 45,91% oraz 48,97%. Także ponad połowa (prawie 68,82%) uważa, że na aplikacji poznaje rolę, jaką odgrywają prokurator i sędzia w demokratycznym państwie prawa. Na podobne pytanie dotyczące adwokata i radcy prawnego twierdząco odpowiedziało 39,78% aplikantów adwokackich i radcowskich.

Odpowiedzi aplikantów wskazują, że są oni zadowoleni z aplikacji: 76,35% badanych poleciłoby ją swoim znajomym, a prawie 83,33% poszłoby na nią ponownie.

Warto zestawić odpowiedzi aplikantów sędziowskich i prokuratorskich z odpowiedziami studentów prawa oraz aplikantów adwokackich i radcowskich (tabela 3). Oceny przyszłych adwokatów i radców zbliżone są do ocen studentów. Uważają oni, że ich edukacja jest zbyt teoretyczna i że nie przygotowuje do zawodu. Oceny przyszłych sędziów i prokuratorów są wręcz odwrotne. Prawdopodobnie wynika

29 Pod tym względem Polska jest zbliżona do średniej europejskiej. Zob. *Życie kobiet i mężczyzn w Europie. Portret statystyczny*, Eurostat 2018, https://stat.gov.pl/kobiety-i-mezczyzni-w-europie/images/pdf/WomenMenEurope-DigitalPublication-2018_pl.pdf?lang=pl [dostęp: 5.05.2020].

z tego, że model edukacyjny aplikacji sędziowskiej i prokurator-
 torskiej jest odmienny od modelu dominującego w prawniczej
 edukacji akademickiej oraz w aplikacjach adwokackiej
 i radcowskiej.

Tabela 3. Ocena procesu edukacyjnego

Studia prawnicze / zajęcia na aplikacji są zbyt teoretyczne

	Studenci WPAE UWr	Aplikanci adwokac- cy i radcowscy	Aplikanci sędziow- scy i prokuratorscy
zdecydowanie tak + ra- czej tak	73,73%	74,60%	1,62%
zdecydowanie nie + ra- czej nie	20,53%	24,18%	97,31%
nie mam zdania	5,73%	1,22%	1,08%

Studia prawnicze / zajęcia na aplikacji dobrze przygotowują do
 wykonywania zawodu

	Studenci WPAE UWr	Aplikanci adwokac- cy i radcowscy	Aplikanci sędziow- scy i prokuratorscy
zdecydowanie tak + ra- czej tak	32,93%	26,75%	96,24%
zdecydowanie nie + ra- czej nie	53,46 %	69,47 %	1,61%
nie mam zdania	13,60%	4,13%	2,15%

Wybrałbym / wybrałabym studia prawnicze / aplikację ponownie

	Studenci WPiA UWr	Aplikanci adwokac- cy i radcowscy	Aplikanci sędziow- scy i prokuratorscy
zdecydowanie tak + ra- czej tak	73,46%	54,78%	83,33%
zdecydowanie nie + ra- czej nie	17,73%	35,65%	12,91%
nie mam zdania	8,80%	9,56%	3,76%

Źródło: ankieta

2.6 Aplikacja sędziowska i prokuratorska a edukacja akademicka

Zadaliśmy aplikantom otwarte pytanie o to, jak oceniają swoją edukację akademicką i czy dobrze przygotowała ich do aplikacji. Na 186 aplikantów, którzy odpowiedzieli na to pytanie, 72 (ok. 39%) odniosło się do edukacji akademickiej pozytywnie, 82 (ok. 44%) – negatywnie, a 28 (ok. 17%) odpowiedzi nie można w ten sposób zakwalifikować. Zdecydowana większość aplikantów dostrzega praktyczny profil aplikacji w przeciwieństwie do teoretycznego profilu akademii. Różnice w odpowiedziach wynikały z oceny tej teoretyczności. Aplikanci, którzy dobrze oceniali swoją wcześniejszą edukację, akcentowali niezbędność teoretycznej bazy do podjęcia szkolenia w KSSIP oraz to, że dzięki swojej edukacji dostali się w ogóle na aplikację. Jeden z respondentów napisał:

Uważam, że obecny model jest bardzo dobry – na studiach nauka przepisów i w niewielkim zakresie poglądów doktryny, a na aplikacji – pisanie pism i zgłębianie orzecznictwa; problemy wynikają nie z modelu aplikacji czy studiów tylko z przyjmowania zbyt dużej liczby aplikantów i studentów, co obniża poziom, bo duża część osób nie jest w stanie podołać standardom, które przez to muszą być obniżane, przy czym problem ten jest nieporównywalnie większy na uniwersytecie.

Aplikanci oceniający swoją edukację negatywnie nie widzieli połączenia wiedzy teoretycznej z praktyką prawniczą oraz akcentowali swój wkład w zdanie egzaminu. Oto jedna z przykładowych tego typu wypowiedzi:

Edukacja akademicka przygotowała mnie do nauki w KSSIP w 25% poprzez przyswojenie w podstawowym zakresie teorii. Według mnie edukacja akademicka prezentuje niski poziom, ponieważ w większości sprowadza się do zdobycia wiedzy potrzebnej do zdania egzaminu, natomiast aplikacja w KSSIP sprowadza się do zdobycia wiedzy o stosowaniu przepisów prawa w praktyce. Podkreślić należy, że w przeciwieństwie do pracowników akademickich

prowadzących zajęcia na uniwersytecie, którzy często sprawiali wrażenie, że prowadzą zajęcia, bo muszą, a w przypadku pytań studentów odsyłali do lektury podręcznika, wykładowcy KSSIP są zaangażowani i przygotowani do zajęć. Nie boją się również dyskutować z aplikantami w czasie zajęć, a jeśli padnie pytanie wymagające przeanalizowania orzecznictwa, to temat jest kontynuowany kolejnego dnia na następnych zajęciach z prowadzącym, który za punkt honoru stawia sobie wyjaśnienie problemu.

W części odpowiedzi, których nie sposób zakwalifikować jako pozytywnych bądź negatywnych, wskazywano na nieporównywalność aplikacji w KSSIP i edukacji akademickiej, na przykład:

Studia są fajne, ale jeszcze lepiej jest je skończyć. Nie da się porównać uniwersytetu z aplikacją w KSSIP, bo aplikacja jest nastawiona praktycznie, natomiast uniwersytet – teoretycznie. Jestem zadowolony ze studiów, które skończyłem, chociaż były one bardzo teoretyczne.

Zapytaliśmy aplikantów także o to, czego brakuje edukacji akademickiej. Na to pytanie odpowiedziało 185 osób. Zdecydowana większość (148) wskazała potrzebę większej praktyczności. W większości odpowiedzi aplikanci nie definiowali jak rozumieją praktyczność; w nielicznych wypowiedziach praktyczność edukacji wiązano z: brakiem konieczności uczenia się pamięciowego, konkretnymi przykładami i sprawami, sporządzaniem pism procesowych, rozwiązywaniem kasusów, zajęciami warsztatowymi. W innych odpowiedziach wskazywano potrzebę odejścia od masowego uczenia i indywidualne podejście, zastąpienie testów egzaminami ustnymi oraz bardziej angażujący sposób prowadzenia zajęć.

Ostatnie pytanie otwarte dotyczyło różnic między nauczycielami akademikami a nauczycielami praktykami. Tych pierwszych utożsamiano z teorią, która jest zbyt abstrakcyjna i nie dostrzega problemów powstających przy stosowaniu prawa. Bardziej pozytywnie wartościowano praktyków, wykazując ich doświadczenie życiowe, elastyczność, skupienie na problemach. Jest to o tyle ciekawe, że w edukacji

akademickiej w Polsce wykładowcy bardzo często są jednocześnie zaangażowani w praktykę prawniczą. Przyglądając się odpowiedziom, dochodzimy do wniosku, że dotyczą one nie tyle właściwości podmiotowych wykładowców, lecz ich zaplecza dydaktycznego. Dostrzegana przez aplikantów różnica nie dotyczy nie tyle konkretnych osób, ile podziału na teorię i praktykę. Z jednej strony mamy naukę polegającą na pamięciowym przyswajaniu wiedzy o abstrakcyjnym systemie prawa, a z drugiej – edukację uczącą rozwiązywania konkretnych problemów.

3 Podsumowanie

3.1 Dydaktyka ma znaczenie

Z porównania aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej z edukacją akademicką oraz aplikacją adwokacką i radcowską można wnioskować, że na jakość edukacji prawniczej decydujący wpływ mają warunki bytowe studentów oraz formy stosowane w dydaktyce. Edukacja prawnicza w Polsce na poziomie akademickim oraz aplikacji adwokackiej i radcowskiej polega na mechanizmie „nużącej konieczności”. Dominacja wykładowych oraz podawczych form dydaktycznych połączona z nieczytelnymi kryteriami sprawdzania wiedzy oraz prekaryjnymi warunkami pracy (na aplikacji) sprawiają, że proces edukacyjny postrzegany jest przez studentów i aplikantów jako coś nużącego, obcego i nieangażującego. Jednoczesna chęć zdobycia uprawnień do wykonywania zawodu prawnika oraz wyobrażony prestiż społeczny z tym związany sprawiają, że studenci i aplikanci akceptują taką edukację, nie kontestują jej i nie wykazują inicjatywy do jej zmiany. Taka edukacja prawnicza jest nie za wiele wnoszącym rytuałem, który należy ścierpieć. Modele edukacji akademickiej oraz aplikacji adwokackiej i radcowskiej są pod tym względem zgodne. Dane uzyskane podczas niniejszego badania wskazują, że aplikacja sędziowska i prokuratorska nie wpisują się w schemat nużącej konieczności. Z odpowiedzi aplikantów KSSiP wynika wysokie zadowolenie z poziomu zajęć. Z analizy odpowiedzi dowiadujemy się, że jest to uwarunkowane przede wszystkim dwoma zmiennymi: relatywnie dobrą sytuacją finansową aplikantów (stypendium) oraz przewagą niepodawczych form dydaktycznych (analizowanie konkretnych spraw i sporządzanie

pism zamiast słuchania wykładów). Jest to spójne z oficjalną ideą dydaktyczną KSSiP, która zauważa potrzebę odejścia od modelu akademickiego, tj. wykładów i zdobywania wiedzy teoretycznej, oraz potrzebę stworzenia warunków materialnych dla indywidualnej pracy aplikanta. Aplikanci w KSSiP mają zapewnione stypendium, które pozwala im skupić się na praktykach i nauce, natomiast aplikanci adwokaccy i radcowscy muszą płacić za aplikację, mierzyć się na wolnym rynku i liczyć się z postępującą prekaryzacją młodych prawników³⁰. Oznacza to, że aplikanci KSSiP mogą przeznaczać swój czas jedynie na zdobywanie wykształcenia. Ze względu na ograniczone środki inne podmioty edukujące prawników nie mogą zaproponować podobnego rozwiązania. Można tu jedynie postulować wykorzystanie posiadanych środków na system stypendialny, który wspomaga realnie potrzebujących i umożliwia poświęcanie czasu na naukę.

3.2 Wnioski dla edukacji akademickiej

Przeprowadzone badanie pozwala na wyciągnięcie praktycznych wniosków dla prawniczej edukacji akademickiej. O ile wydziały prawa nie są w stanie kontrolować sytuacji bytowej i materialnej swoich studentów, o tyle są w stanie dokonywać zmian formy i treści dydaktyki. Pierwsze dotyczy tego, czego wydziały prawa mogą się nauczyć od KSSiP (forma dydaktyczna), a drugie tego, czym powinny się odróżniać (krytyka technokratyzmu).

W porównaniu do wcześniejszego etapu edukacji akademickiej w KSSiP następuje odejście od pamięciowej nauki prawa na rzecz analizy orzeczeń i konkretnych akt spraw i powiązanie z dyskusją nad rozwiązaniami problemów oraz warsztatami pisania orzeczeń. Zmiana formy dydaktycznej wpływa na zwiększenie zaangażowania aplikantów w przekazywaną wiedzę oraz lepszą ocenę jakości ich edukacji. Wydziały prawa powinny więc zmniejszać liczbę wykładów, a zwiększać liczbę zajęć z zastosowaniem metod niepodawczych. Zmiana taka pociąga za sobą koszty związane z koniecznością przeprowadzenia wielu zajęć w mniejszych grupach. Koszty te można zrównoważyć ograniczaniem liczby zajęć z jednoczesnym przeniesieniem większych obowiązków pracy

30 K. Kocemba, *Prekaryzacja młodych prawników w Polsce*, Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis 2018, z. 1, s. 243–262.

(indywidualnej oraz grupowej) na studentów poza czasem zajęć. Zwiększenie ilości aktywizujących metod dydaktycznych pociąga za sobą konieczność uzupełnienia pracy na zajęciach o indywidualną pracę studenta.

Przyjęty model nauczania w KSSIP ma jednak charakter bardziej technokratyczny niż obywatelski. Wynika z tego, że edukacja taka ma charakter ściśle zawodowy. Aplikant po ukończeniu aplikacji jest ekspertem, posiadaczem fachowej wiedzy i umiejętności, które dają mu możliwość rozwiązywania wyzwań i problemów, jakie napotyka praktyka prawnicza. Nacisk w nauczaniu położony jest przede wszystkim na kompetencje techniczno-prawne kosztem kompetencji społecznych. Z wyjątkiem etyki i psychologii na pierwszym zjeździe, w programie niewiele jest zajęć, które mogłyby kształtować krytyczną postawę przyszłych sędziów i prokuratorów wobec systemu sprawiedliwości przez znajomość jego społecznych i politycznych podstaw. Funkcjonowanie z „zachowaniem pewnego dystansu do systemu”³¹ może pomóc w tworzeniu niezależności i niezawisłości sędziów i prokuratorów przez szkolenie ich bezpośrednio podległości lokalnym relacją władzy. Jednocześnie taka edukacja może alienować sędziów i prokuratorów od demokratycznego otoczenia społecznego – w tym widzimy zadanie wydziałów prawa.

Wydziały prawa mogą być miejscem, w którym rozwijają się kompetencje krytyczne w przyszłych sędziach i prokuratorach. Krytycyzm w tym kontekście oznacza: świadomość tego, że prawo jest przedmiotem interpretowalnym; umiejętność dostrzegania jego społecznych oraz politycznych uwarunkowań; zdolność do formułowania własnych ocen prawnych, zgodnych z zasadami racjonalnej argumentacji oraz bez podporządkowania zewnętrznemu autorytetowi; postawę etyczną pozwalającą podejmować decyzje i wyrażać sprzeciw zgodne z deklarowanymi wartościami, a nie interesem materialnym. W trakcie późniejszej edukacji – nastawionej technokratycznie – nie ma czasu ani miejsca na rozwijanie tego typu kompetencji. Wydziały prawa są więc ostatnią instytucją, która w sposób zorganizowany i ciągły może pełnić funkcję pośrednika między prawnikami a społeczeństwem.

31 F. Zoll, *Czarne chmury nad Szołgą Sądownictwa i Prokuratury*, op.cit.

Nastawienie na aktywizujące metody dydaktyczne i rozwijanie kompetencji krytycznych pozwala na wyjście poza tradycyjny i przestarzały podział *curriculum* na przedmioty „teoretyczne” i „praktyczne”. Wykład z prawa cywilnego, podczas którego następuje prezentacja kolejnych przepisów i który kończy się egzaminem w formie testu sprawdzającego pamięciowe opanowanie kodeksu, nie jest praktyczny. Taki charakter mają natomiast zajęcia z filozofii prawa, w ramach których w małej grupie odbywa się moderowana przez prowadzącego dyskusja na temat aktualnych wydarzeń politycznych widzianych przez pryzmat konkurujących ze sobą teorii prawnych, a na zaliczenie studenci piszą esej argumentacyjny. Ostatecznie więc o „praktyczności” edukacji prawniczej decyduje dydaktyka – formy współpracy w sali wykładowej oraz postawy, jakie chcemy przez nie przekazać. Dydaktyka ma w tym sensie znaczenie pierwszorzędne.

Abstract

The Center for Legal Education and Social Theory (CLEST) conducted a study on the judicial and prosecutorial training in Poland in the period from January to June 2018. The survey was completed by a total of 186 respondents, which constituted 13.3% of the total of the trainees of the National School of the Judiciary and Public Prosecution – the institution that educates future judges and public prosecutors. The survey aimed at showing the characteristics of the training, determining the financial standing of the trainees and finding if there is a correlation between the first two factors and the general assessment of education. The results were compared to the studies on other trainings (bar training for advocates and legal counsels) and legal academic education.

Most trainees completed full-time studies and come from cities between 20,000 and 120,000 residents, as well as from villages, and their parents predominantly have higher or secondary education. Trainees declare that they are satisfied with the training they receive – the vast majority would choose it again (83.33%) and they would recommend it to their friends (76.35%). This is due to the good financial standing of the trainees, as well as the high-quality of didactics (classes in form of workshops instead of lectures). During the course of education, trainees receive a scholarship to support themselves. In addition, the trainees' answers clearly indicate that the classes are not too theoretical (97.13%), the training prepares them well to practice their profession (96.24%), the supervisors devote enough time and attention to them (70.97%), and also that they are not required to learn much by heart (88.17%). The answers are consistent with the

teaching guidelines of KSSIP, which focuses on moving away from the academic teaching model – lectures and theoretical knowledge – as well as on providing the trainees with adequate financial support, which allows them to devote their time and attention entirely to the education process.

The factors that distinguish the training at KSSIP from the bar training for advocates and legal counsels, as well as from academic education, are mainly the provision of scholarships and use of engaging teaching methods. Thanks to this, the training at KSSIP does not rely on the mechanism of a “tedious ritual”, understood as a consent to undergo a tedious and pointless educational process in order to obtain the rights necessary for symbolic promotion. The analysis of judicial and prosecutorial training gives some advice on how to reform teaching at law faculties: more attention shall be given to more engaging teaching methods. Education at KSSIP is strictly professional and technocratic. Nevertheless, it lacks the civic dimension. Therefore, civic dimension and critical approach should be developed during academic education.

1 Judicial and Prosecutorial Training in Poland

1.1 General Information

Legal training includes a series of trainings that law graduates can undertake in order to obtain professional qualifications in Poland. Currently, lawyers can undertake the following trainings: bar training for advocates and legal counsels, training for bailiffs, training for notaries, legislative training or judicial and prosecutorial training. The last two are conducted by the National School of Judiciary and Public Prosecution (hereinafter referred to as: KSSIP), which is located in Kraków and was created by the Act of 23 January 2009 on the National School of Judiciary and Public Prosecution (Journal of Laws 2009 No. 26 item 157).

KSSIP was established with the aim to centralize and unify education standards for judges and prosecutors. Earlier the quality of education varied significantly, as it depended on the center where the training took place¹.

The judicial and prosecutorial training have a duration of 36 months. Their purpose is to educate the workforce of the courts of law and the public prosecutor's office, as well as to share the necessary knowledge and prepare the trainees, from the practical point of view, for the performance of their duties as judges, assessors, prosecutors, assessors of the prosecutor's office, court referendaries, assistants of judges, assistants of prosecutors, professional probation officers, as well as officials of the courts and prosecutor's office. The trainings take place in accordance with their programs in cycles, which include classes at KSSIP, as well as several weeks

1 Court Watch Foundation, *Zoll: Czarne chmury nad Szkołą Sądownictwa i Prokuratury*, <https://courtwatch.pl/blog/2014/01/22/zoll-czarne-chmury-nad-szkola-sadownictwa-i-prokuratury-rp-pl/> [access: 23.04.2020 r.].

of internships in public institutions throughout Poland. Each cycle ends with a test of knowledge and skills.²

In the years 2009–2018, a separate general training³ was conducted at KSSIP. It consisted of general training that lasted for 12 months, after which it was possible to choose a prosecutorial or judicial training lasting for 30 and 48 months, respectively. This type of training has been repeatedly criticized because it was not correlated with any clear legal career path.⁴ The trainees who did not manage to get into judicial or prosecutorial training or who did not want to work as an assistant or a referendary could choose to start another training, often the bar training for advocates and legal counsels. As a result, the state was losing its funding, investing in training of people who later did not work for public institutions.⁵

Since the KSSIP started teaching, the number of candidates for the training has been steadily increasing until 2017. In that year, a total of 2162 candidates took the test and a total of 312 trainees were accepted: 156 judicial trainees and 156 prosecutorial trainees.⁶ There were almost seven candidates per place. Since 2018, there has been a decrease in the number of candidates: 1870 people sit the preliminary exam and 217 were accepted. In 2019, the number of candidates fell again – to 1,765 people taking the test, and 186 being accepted.⁷

During the course of the training, the trainee cannot perform any additional work, except for academic duties. The trainee has a right to receive a scholarship, the amount of which cannot be higher than the lowest basic salary of a court referendary. They also benefit from health insurance. The scholarship is refundable in three cases: if the trainee has been removed from the list of trainees or if he or she has not passed the judicial or prosecutorial examination, or after completing the training, he or she does not accept the job offer as an assessor or an assessor of the prosecutor's office or resigned from this position, or has lost the office and position of judicial assessor.⁸

- 2 KSSIP, *Zadania Krajowej Szkoły*, <https://www.kSSIP.gov.pl/o-nas/o-krajowej-szkole> [access: 20.09.2019 r.].
- 3 KSSIP, *Aplikacja ogólna*, https://www.kSSIP.gov.pl/aplikacje/o-aplikacjach/aplikacja-ogolna?fbclid=IwAR0uIs1Ep-NW58fuNH8I9N89LyG-D2u1UfueAMwRCLxoXL_mci7URJ2dugTY_ [access: 20.09.2019 r.].
- 4 D. Sześciło, *Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury. Co docenić, co zmienić, co udoskonalić?* http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2014/02/Raport_HFPC_KSSIP-31_01_2014.pdf [access: 5.05.2020].
- 5 M. Strzebońska, *KSSIP do poprawki*, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/number-14/aplikacja-i-kariera-14/kSSIP-do-poprawki.html> [access: 5.05.2020 r.].
- 6 *Gazeta Prawna*, *Aplikacja prokuratorska i sędziowska: Kto dostanie się do KSSIP*, <http://serwisy.gazetaprawna.pl/aplikacje/artykuly/1090401,aplikacja-prokuratorska-i-sedziowska-2018.html> [access: 20.09.2019 r.].
- 7 KSSIP, *Nabór na aplikację sędziowską i prokuratorską w 2019 r.*, <https://www.kSSIP.gov.pl/node/6231> [access: 20.03.2020 r.].
- 8 Art. 41c, para. 1 of the Act of January 23, 2009 on the National School of Judiciary and Public Prosecution (i.e. Journal of Laws 2019 item 1042).

1.2 Didactic Model and Program

If we analyze the legislation and the documents available on the KSSIP website, we can conclude that the didactic guidelines of the judicial and prosecutorial training are based on three assumptions: I – practicality, II – technicality, III – individualism.

Judicial and prosecutorial trainings are based on a separation of theory from practice. Theoretical classes are to be replaced by classes that allow to develop practical skills, because it is assumed that basic knowledge has already been mastered during academic studies. This means that the emphasis is put on the practical skills, not on the academic knowledge. Learning legal reasoning methods, argumentation techniques, judicial routines is one of the elements of the practicality of the training a KSSIP; in short – on-hands experience.⁹ Among the lecturers at KSSIP, there are mainly judges and prosecutors, but also specialists from other fields.¹⁰ Groups of trainees consist of over a dozen of people. Lectures are rare, because classes usually take a form of workshops. The focus on practical skills is also confirmed by the obligation to undergo internships covering approximately 80% of the total duration of the training. This obligation consists of undertaking an internship in the court, prosecutor's office and public administration units located near the applicant's place of residence. The supervisors (judges or prosecutors) oversee the trainees. Each training cycle ends with an examination, which consists of preparing a trial decision based on the provided files. A requisite for completion of the training is to obtain positive results on all the test and practices, as well as to pass the final examination.¹¹

Practice is identified with technique, that is, the ability to conduct a trial and prepare pleadings. It is assumed that trainees learn most effectively thanks to their personal experience¹², which is why learning-by-doing is applied in classes, instead of traditional ex cathedra. During classes at KSSIP, the skills are developed using innovative teaching methods, such as: case method, workshops, analysis and solution of cases, simulation of hearings using national and international court judgments. During internships, skills are developed

9 F. Zoll, *Wprowadzenie do programu aplikacji ogólnej oraz aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej*, <https://www.kSSIP.gov.pl/aplikacje/o--aplikacjach/informacje-ogolne> [access:25.04.2020 r.].

10 KSSIP, *Informacje dla zainteresowanych*, <https://www.kSSIP.gov.pl/wykladowcy/informacje-dla-zainteresowanych> [access: 20.09.2019 r.].

11 KSSIP, *Informacje ogólne*, <https://www.kSSIP.gov.pl/aplikacje/o-aplikacjach/informacje-ogolne> [access: 20.09.2019 r.].

12 *Ibidem*.

through observation and participation in specific cases. Due to the principle of writing in Polish legal procedures, it seems that the main focus is put on the ability to draw up pleadings. This is also the form of the tests and the final examination.

The focus is put on individual work instead of group collaboration. Due to the fact that the scope of practical classes does not allow to cover the entire legal order, the trainee is required to study on his or her own. The training equips the trainees with a set of skills that allows them to deepen their knowledge.¹³ The method of assessment is also individualized – each of the trainees works only for their own grades. It is worth considering to what extent such individuality correlates with the aim to develop judicial and prosecutorial independence, but this issue is not elaborated in official documentation. The work of a judge or a prosecutor consists of taking procedural decisions. The instance and disciplinary system serves to ensure verification and responsibility for these decisions. Individual work of the trainee during the training can be seen as correlated with this system – it teaches them how to take the responsibility for their own actions. However, too much individualization can lead to alienation. Focusing on oneself may result in the disappearance of the social context of action.

The didactic guidelines of the training are correlated with its program, which is organized according to the type of classes and the content of the sessions. Eight types of classes can be distinguished: 1) case law analysis – case method (type A), 2) work with files (type B), 3) supplementary classes (type C), 4) simulations (type D), 5) seminar before tests (type E), 6) repetitions (type F), 7) solving case studies (type G), 8) seminar after tests (type H). The content of the program involves mainly the subjects consistent with the branches of law and the division into substantive and procedural law¹⁴. This is a more detailed repetition of the structure the trainees know from the academic studies, which consists of learning the content of basic legal codes. The training program includes, among others: international law, commercial law, preparatory proceedings, proceedings before the court of first instance, and appeal proceedings. For some of the

13 F. Zoll, *Wprowadzenie do programu aplikacji ogólnej...*, *op.cit.*

14 *Ibidem.*

classes, it is specified who should give them, for instance, a psychologist or an office inspector.

1.3 Organization of the Training

The entrance examination for the training consists of two parts: a multiple-choice test containing 150 questions, that tests the knowledge in specific areas of law, and a written thesis, for which only the candidates with the highest number of points obtained in the test are admitted. The written thesis tests the ability to interpret, apply the law and legal argumentation, as well as to qualify facts to the scope of the relevant norms¹⁵.

After judicial trainees are admitted, a coordinator is appointed for them. The coordinator must be a judge and their task are to provide substantive assistance, as well as to coordinate the correct course of trainee's practices and their compliance with the training program. In addition, the director of KSSIP appoints a supervisor for each internship. They are responsible for making the trainee familiar with his or her duties and for evaluating the course of the internship. Trainees must undergo 24 months of training to obtain from the supervisor an authorization to perform activities such as asking questions to witnesses, experts and parties during an open hearing or hearing under the supervision of a judge. The judicial exam consisting of a written and oral part takes place within one month after completing the training. It is arranged by a team appointed by the Minister of Justice. After passing the exam, trainees may become assessors, that is, they will perform the duties of a judge before they are appointed as one. They fulfill the duties of a judge for a period of four years from the date of assuming the position of an assessor.¹⁶ Assessors are appointed by the President of the Republic of Poland at the request of the National Council of the Judiciary.¹⁷

Unlike judicial training, prosecutorial training takes place not only in the courts and prosecutor's offices, but also in the following institutions: police units, tax administration units, as well as in penitentiary institutions and detention centers. Another difference is that after 12 months of training, prosecutor's trainees may appear before the district

15 KSSIP, *I etap konkursu na aplikację sędziowską i prokuratorską*, <https://www.kSSIP.gov.pl/node/5894> [access: 20.09.2018 r.].

16 Art. 106i. §8 of the Act of July 27, 2001. Law on the structure of common courts (i.e. Journal of Laws 2020 item 365).

17 Art. 106i. §8 of the Act of July 27, 2001. Law on the structure of common courts (i.e. Journal of Laws 2020 item 365).

courts as a public prosecutor in minor cases (e.g. for crimes punishable by up to 5 years of imprisonment). The exam, consisting of oral and written parts (as in the case of judicial training) is carried out within a month of completing the training by a commission appointed by the Minister of Justice. Prosecutors assistants with 5 years' experience may also take the exam. After passing the exam, the Prosecutor General presents a job offer for an assessor of the prosecutor's office for a definite period not exceeding 3 years.¹⁸ The position of the assessor of the prosecutor's office allows to perform prosecutor's activities, and consequently, to apply for the position of the public prosecutor.¹⁹

All trainees have access to free teaching materials and legal databases. They also have the opportunity to participate in legal English language courses and foreign exchanges for young lawyers.²⁰

18 Act of 28 January 2016. Law on the prosecutor's office (i.e. Journal of Laws 2020 item 190).

19 KSSIP, *Aplikacja prokuratorska*, <https://www.kSSIP.gov.pl/aplikacje/o-aplikacjach/aplikacja-prokuratorska> [access: 20.09.2019].

20 F. Zoll, *Wprowadzenie do programu aplikacji ogólnej ...*, *op.cit.*

2 Research Overview

2.1 Assumptions and Methods of the Study

The purpose of the survey was to analyze the didactics of the judicial and prosecutorial trainings in Poland. The study is based on a reverse hierarchy of credibility and on an assumption that there is a hidden agenda in the educational processes. Societies are organized in such a way that the knowledge of persons with authority is accepted as the basis for assessing the entire system.²¹ The image of educational systems is often based on the statements and knowledge of educationalists and persons who hold managing positions in educational institutions. The point of view of people who are being educated is often seen as less important from the hierarchical perspective and therefore, less credible. In our study, we decided to reverse this hierarchy. The perspective of the trainees is unique, as they see their own education from the perspective of a subject undergoing a didactic process and, at the same time, they are able to access this process thanks to their previous experience and education they obtained. The hierarchy of credibility leads to the co-existence of two “truths”: the official program that is compatible with official documents and statements and the hidden one which presents the real perception of the subjects.²² By conducting this study, we wanted to assess if those programs are compatible.

We were interested in the social profile of the trainees; the dominant teaching methods and the way the trainees perceive the training they receive. The main goal of the survey was to indicate the didactic characteristics of the training, economic situation of the trainees as well as to establish if

21 HS Becker, *Whose Side Are We On?*, “Social Problems”, vol. 14, No. 3 (1967), p. 239–247.

22 A. Czarnota, M. Paździora, M. Stambulski, *The Hidden Curriculum in Legal Education*, “The Critique of Law. Independent Legal Studies”, vol. 10, No. 2 (2018), p. 114–129, <https://krytyka-prawa.pl/resources/html/article/details?id=180934> [access: 05.05.2020].

there is a correlation between the teaching methods and the financial standing of the trainees and the assessment of the training itself. A further goal was to verify what the training at KSSIP looks like compared to other trainings and studies at law faculties.

The link to the online survey was sent to the KSSIP administration with a request to be shared with the trainees. It was also made available on the unofficial discussion forums for trainees. It contained 36 mandatory closed questions and 3 optional open questions. The survey was conducted from January to June 2018. According to information provided by KSSIP, a total of 244 people out of 1394 undergoing the training at the time completed the survey. In this analysis, we took into account only the complete answers. Their number amounted to 186, which represents 13.3% of the total of the trainees at the time. Since we are uncertain whether this group is statistically representative, the thesis of the report is rather theoretical than statistical. In the analysis below, we cite the percentage points of the answers “definitely...” and “rather...”.

In further analysis, the results of the survey were compared to the ones from a study on bar training for advocates and legal counsels in Poland conducted before by Michał Stambulski and Wojciech Zomerski.²³ It is justified by the possibility to choose between different legal career paths (graduates choose one type of training) and the correspondence of most of the questions asked.²⁴ In our assessment of the training, we will also refer to the research conducted at the Centre for Legal Education and Social Theory of the University of Wrocław on the students of the Faculty of Law of this university.²⁵ Admittedly, these studies concerned only the Faculty of Law of Administration and Economics of the University of Wrocław (WPAE UWr), but their results allow to show the training against the background of legal university education.

2.2 Social Profile of Trainees

More woman than men participated in the survey. Women constituted 62.90% of the respondents and they also

- 23 M. Stambulski, W. Zomerski, *Tiresome rite. Advocate and legal counsel application in Poland*, Centre for Legal Education and Social Theory, Wrocław 2019, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/101947?action=ChangeMetaLangAction&lang=en> [access: 05.05.2020]
- 24 Subsequent references to data on advocate and legal counsel trainees come from the cited studies.
- 25 *Tiresome necessity. Reasons for starting the law studies in WPAE UWr and their assessment*, A. Czarnota, M. Paździora, M. Stambulski (eds.), Centre for Legal Education and Social Theory, Wrocław 2017, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/edition/80007?action=ChangeMetaLangAction&lang=en> [access: 05.05.2020]

constitute the majority of the trainees.²⁶ At the time the study was conducted, people who started their education between 2015 and 2018 were undergoing the training. The highest number of the surveys was completed by persons who started their training in 2018 (they provided 68.82% of the answers) and then, by persons who started their application in 2016 (23.66%). Much less answers were given by persons who started their training in 2015 and 2017 – 4.30% and 3.23%, respectively. The responses of different group do not show significant differences.

The vast majority of respondents completed full-time studies (90.32%). Others completed their studies on extramural and weekend or evenings basis. Most of the respondents graduated from the Faculty of Law and Administration at the Jagiellonian University (20.97%).

Most of the respondents declared that they come from cities with a population of 20,000–120,000 residents (28.49%), followed by villages (20.43%). Fewer respondents, only 16.13%, stated that they came from large cities (over 500,000 inhabitants), and even fewer from cities with a population of 200–500,000 (13.44%). The smallest number of trainees come from cities with up to 20,000 inhabitants and cities with 120,000–200,000 residents – both answers were marked by 10.75% of the respondents. The origin of KSSIP trainees differs from the origin of advocate and legal counsel trainees, because the latter come mainly from larger cities and much less frequently, from villages.²⁷ It is worth pointing out that much more women than men come from villages (W – 25.64%; M – 11.59%); the proportions are reversed when it comes to cities over 500,000 inhabitants (W – 13.68%; M – 20.29%).

A total of 11.29% of respondents declared that their mother had higher education in the legal field, and the same number of people declared that their father had such education. This is a fairly high percentage that indicate a possible correlation between parent's legal education and the child's decision to undertake a judicial or prosecutorial training. Among trainees' mothers, a total of 40.32% completed higher education other than legal and 44.09% – high school. As for trainees' fathers,

26 KSSIP, *Analiza wyników naboru na aplikację sędziowską i prokuratorską w 2018 r.*, https://www.kSSIP.gov.pl/sites/default/files/analiza_naboru_na_aplikacje_sedziowska_i_prokuratorska_-_2018_r_.pdf [access: 20.09.2019 r.].

27 M. Stambulski, W. Zomerski, *Tiresome rite...*, op.cit.

a total of 36.56% completed studies other than legal and 41.94% – high school. Trainees' mothers therefore received better education. This confirms the trends in Polish society, according to which women are generally better educated.

2.3 Financial Standing

The vast majority (70.79%) of the trainees at KSSIP described their economic situation as good, although it could be better (the percentage is similar among men and women). Much less (12.37%) declared that they have no major financial troubles. A total of 16.67% assessed their financial standing as unfavorable. Among the trainees at KSSIP, more men assess their situation as very good (15.94%), while more women declare that they live from day to day (18.80%).

A total of 43.01% declare that they benefit from occasional parental support (only for larger expenses). And 28.49% said they were doing well enough to not need such help. Over a tenth of applicants (12.37%) would need their parents' support, but they cannot count on it and 16.13% declared that they would not be able to maintain themselves without the parental support. In case of advocate and legal counsel trainees, almost half of them needed parental support, which constitutes a significant difference. Occasional help is more often used by younger trainees than older ones, which may be due to the fact that they do not have savings yet, as they have just started receiving the scholarship. The level of support from parents is not differentiated by gender, except for the lack of support from parents – about 6 percentage points less women than men can count on it.

The financial standing of KSSIP trainees is significantly better than the situation of the advocate and legal counsels trainees (Table 1). This is due to the fact that KSSIP trainees do not pay for the training and they receive a scholarship, while advocate and legal counsels trainees must pay for their training and do not benefit from a scholarship system. At the time when the study was conducted, the scholarship at KSSIP amounted to PLN 3500 per month during the first 12 months of the training, and after that – PLN 3800. This amount may be increased depending on the place of residence – from

PLN 150 to PLN 650.²⁸ It allows one to support himself of herself without having to undertake any additional work.

The financial situation of KSSiP is unique. It is a small unit that teaches few people and receive a constant funding from the state budget. In contrast, the faculties of law and the entities that carry out bar training for advocates and legal counsels have little impact of the financial standing of their students. It is important at the level of the entire system of higher education and legal trainings in Poland.

28 The Regulation of the Minister of Justice of 22 December 2017 on the scholarship for applicants to the National School of the Judiciary and Public Prosecution (Journal of Laws 2017, item 2463).

Table 1. Financial standing of trainees

How do you assess your financial standing?

	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
Very good, I have no major financial worries	6,73%	12.37%
Good, though it could be better	49,04%	70.97%
Bad, I live from day to day	44,22%	16.67%

Do you benefit from financial support from your parents?

	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
Yes, otherwise I would not make ends meet	40,78%	16.13%
Yes, but only occasionally when I have more expenses	27,77%	43,01%
No, I don't need it, because I can manage on my own	23,49%	28.49%
No, I would need it, but I cannot count on it	7,96%	12.37%

Source: survey

2.4 Didactics

According to the replies given by the KSSIP trainees, lecture is not a dominant form of class – as many as 62.90% of the respondents stated that classes rarely take a form of a lecture and 30.65% declared that lectures take place only from time to time. Classes very often take a form of discussions on a specific legal matter. Almost 95% of the respondents said that this kind of classes take place always or often.

Another popular form of classes is drawing up judgements and letters – a total of 85.48% of the respondents stated that such classes take place always or often. Another possible form is a discussion on a specific legal institution. The majority of the respondents (72.58%) declared that they participate in such classes always or often. Less often classes take a form of simulations of trials. However, this is not so uncommon, as 52.15% of the respondents declare that simulations take place always, often or sometimes.

The dominant didactic forms of judicial and prosecutorial trainings differ from those prevailing at the bar training for advocates and legal counsel (Table 2). Future lawyers and legal counsels are trained mainly by means of lectures, while workshop have very limited application. This is due to the difference in the number of trainees. There are definitely fewer students on the judicial and prosecutorial trainings.

Table 2. Forms of classes

Lecture

	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
always + often	89,13%	6,46%
sometimes + rarely	10,48%	93,55%
never	0,38%	0.00%

Discussion on a specific legal matter

	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
always + often	22,57%	94,08%
sometimes + rarely	69,85%	5,92%
never	7,57%	0,00%

Discussion on a specific legal institution

	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
always + often	22,34%	72,58%
sometimes + rarely	69,85%	26,89%
never	7,8%	0,54%

Exercises in writing letters and rulings

	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
always + often	13,55%	85,48%
sometimes + rarely	77,20%	14,52%
never	9,26%	0,00%

Trial simulation

	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
always + often	1,53%	22,05%
sometimes + rarely	61,98%	75,81%
never	36,50%	2,15%

Source: survey

The survey shows that the rulings of common courts as well as the Supreme Court and the Supreme Administrative Court are among the most frequently used materials in classes at the KSSIP. Almost all the respondents (93.55%) stated that the Supreme Court and Supreme Administrative Court decisions are always or often used, while lower common court decisions are always or frequently used according to 89% of the respondents. The Constitutional Tribunal's decisions are slightly less used – 42.47% of respondents claim that they are used sometimes, and according to 40.32% – always or often. The rulings of the European Court of Human Rights are used as a teaching material less frequently – 25% of respondents claim that they are rarely or never used. However, it is difficult to state that they are not used – almost 45% of the respondents replied that it is done sometimes.

Comments are not among popular teaching materials – 36% of the respondents said that they are used rarely or never, and 24.19% – that they are used sometimes. It is difficult to say how often the classroom uses sample pleadings – over 47.31% of respondents said that this is done often or always, while almost 24.3% – that it happens rarely or never. It can therefore be assumed that this type of material is used on occasions. The same is true of the scripts prepared by KSSIP employees and lecturers – 15.05% of respondents said that they are always used, while 19% that they are used rarely or never. Therefore, it should be assumed that they are used quite often, but it is not the dominant source applied in class.

It is worth emphasizing that the type of materials and the frequency of using them in KSSIP training significantly differs from bar training for advocates and legal counsels. The biggest difference resides in the use of the files of specific cases – 100% KSSIP trainees stated that they are used always or often, while the advocate and legal counsel trainees declared that they are rarely or never used. Another difference can also be noticed in the use of the decisions of common courts. According to 88.71% of the judicial and prosecutorial trainees, they are always or often used, while only 55.47% of the advocate and legal counsel trainees declare the same. A significant difference can also be appreciated when it

comes to using the judgements of the Supreme Court and Supreme Administrative Court – they are always or often used by 93.55% of the KSSIP trainees and by 62.97% advocate and legal counsel trainees.

2.5 Assessment of the Training

KSSIP trainees strongly affirm that the classes they assist are not too theoretical; only three people had different opinion. The numbers are similar when it comes to assessing whether the training prepares well for the profession of a judge or prosecutor: almost all the respondents (96.24%) stated that definitely yes and rather yes. Most of the trainees who completed the survey believe that their mentors dedicate them enough time and attention – it is confirmed by 70.97% of the respondents. According to, the vast majority (88.17%) of the respondents, they do not have to learn much by heart. There is not much competence between the trainees – 79.57% of the respondents are of the opinion that definitely not or rather not. In addition, 68.82% believe that the test and exams adequately check the knowledge and the skills.

Slightly more than a half of the applicants (50.53%) believe that they have enough time for family and social life during the course of the training. In general, the training poses a greater challenge for woman: 58.12% of them believe that they do not have enough time for family and social life, while only 41.02% recognizes the opposite. For men, this percentage is 33.33% and 66.76%, respectively. This is probably due to the fact the distribution of family and home responsibilities is still based on gender. Trainees are often people who started a family relatively recently. Publicly available data shows that in Poland women take care of children and do homework more often than men do²⁹.

As for the content of the training, more than a half of the respondents (57.52%) said that the classes put a lot of emphasis on possible ethical challenges in practicing the profession, but more than a third (38.71%) disagrees. Among the advocate and legal counsel trainees, the answers to this question were: 45.91% and 48.97%, respectively. Also, more than a half of the respondents (nearly 68.82%) believe that

29 In this respect, Poland is close to the European average. See: *Życie kobiet i mężczyzn w Europie. Portret statystyczny, Eurostat 2018*, https://stat.gov.pl/kobiety-i-mezczyzn-i-w-europie/images/pdf/WomenMenEurope-DigitalPublication-2018_pl.pdf?lang=pl [access: 5.05.2020 r.].

the training allows them to learn about the role played by prosecutors and judges in a democratic state of law. A total 39.78% of advocate and legal counsel trainees answered affirmatively to a similar question regarding the role of lawyers and legal counsels.

The responses given by the trainees indicate that they are satisfied with the training – 76.35% of the respondents would recommend it to their friends, and almost 83.33% would choose it again.

It is worth comparing the answers of judicial and prosecutorial trainees with the ones given by law students as well as by the advocate and legal counsels trainees (Table 3). The assessment of future lawyers and legal counsels is similar to the one of students. They are of an opinion that their education is too theoretical and that it does not prepare them to execute their profession. The way future judges and prosecutors assess the training they receive is quite the opposite. It probably results from the fact that the educational model of judicial and prosecutorial training differs from the model dominant in legal academic education and bar training for advocates and legal counsels.

Table 3. Assessment of the educational process

Legal studies / classes given during the training are too theoretical

	Students of the Faculty of Law and Administration at the University of Wrocław	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
definitely yes + rather yes	73,73%	74,60%	1,62%
definitely not + rather not	20,53%	24,18%	97,31%
I have no opinion	5,73%	1,22%	1,08%

Legal studies / classes given during the training prepare well for the execution of the profession

	Students of the Faculty of Law and Administration at the University of Wrocław	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
definitely yes + rather yes	32,93%	26,75%	96,24%
definitely not + rather not	53,46 %	69,47 %	1,61%
I have no opinion	13,60%	4,13%	2,15%

I would choose the law studies / training again

	Students of the Faculty of Law and Administration at the University of Wrocław	Advocate and legal counsel trainees	Judicial and prosecutorial trainees
definitely yes + rather yes	73,46%	54,78%	83,33%
definitely not + rather not	17,73%	35,65%	12,91%
I have no opinion	8,80%	9,56%	3,76%

Source: survey

2.6 Judicial and Prosecutorial Training vs Academic Education

The survey included an open question on how the trainees assess their academic education and whether it prepared them well for the training. Out of 186 trainees who answered this question, 72 (approx. 39%) assessed their academic education positively, 82 (approx. 44%) – negatively and 28 (approx. 17%) replied in a way that cannot be classified as positive or negative. The vast majority of the trainees appreciate the practical dimension of the training, as opposed to the theoretical profile of the academic education. The differences in the responses resulted from the assessment of this theoretical aspect. The trainees who rated their previous education positively, emphasized the importance of the theoretical

basis as ground for undertaking the training at KSSIP, as well as stressed the fact that they got accepted into the training thanks to the academic education they obtained. One of the respondents wrote:

I believe that the current model is very good: studying provisions and, to a limited extent, the legal doctrines at the university and then, writing letters and analyzing the case law in the course of the training; the problems result not from the model of education or the studies themselves, but from accepting to many trainees, which leads to lowering the level, as many people are not able to meet the standards that, therefore, have to be lowered: this issue is incomparably more serious at the university.

The trainees who assess their education negatively saw no relation between the theoretical knowledge and legal practice and stressed their own contribution to passing the exams. Here is one example of this type of declaration:

Academic education prepared me to study at KSSIP in 25% by acquiring basic theory. In my opinion, the level of academic education is low, because it is mostly limited to gaining the knowledge needed to pass the exam, while the training at KSSIP consists in gaining the knowledge in order to apply the legal provisions in practice. It should be emphasized that KSSIP lecturers are involved and prepared for classes, unlike academic staff that give classes at the university, often giving an impression that they were doing so because they had to, and if students asked questions, asked them to look into the textbook. They are also not afraid to engage in a discussion with the trainees during classes, and if a question that requires an analysis of case law is asked, the topic is continued the next day in the next class with the teacher, who makes it a point of honor to explain the problem.

The answers that cannot be clearly classified as positive or negative pointed out the incomparability of the academic education and the training at KSSIP, for instance:

Studies are fun, but it's even better to finish them. It is impossible to compare the university with the KSSIP training, because the training is practically oriented, while the university – theoretically. I am satisfied with the studies I finished, although I found them too theoretical.

We also asked the trainees what is that the academic education is missing. A total of 185 respondents answered this question. The overwhelming majority (148) indicated the need for more practicality; in most of the replies, the concept of practice appeared but without further specification; in a few statements the practicality of education was associated with: no need for memory learning, referring to specific examples or cases, preparation of pleadings, solving case studies and participating in workshops. Other replies stressed the need to move away from mass learning in favor of individual approach, replacing tests with oral exams and introducing more engaging methods of conducting classes.

The last question concerned the differences between the academic teachers and the law practitioners. The former were identified with a theory that is too abstract and does not see the problems arising when applying the law. Practitioners were evaluated more positively, as the respondents recognized their life experience, flexibility and the ability to focus on real issues. This is interesting because in academic education in Poland lecturers are very often involved in legal practice at the same time. Analyzing the answers, we came to a conclusion that they concern not so much the lecturers themselves, but their didactic background. The difference noticed by the trainees is not related to specific individuals, but the division into theory and practice. On the one hand, there is learning by heart about an abstract legal system and on the other, education that teaches us to solve specific problems.

3 Summary

3.1 Didactics Matter

Comparison between the judicial and prosecutorial training and the bar training for advocates and legal counsels leads to a conclusion that the quality of legal education is determined by living conditions of the students and the teaching methods applied in the educational process. Legal education in Poland, at the academic level as well as in case of bar training for advocates and legal counsels consists of a “tedious necessity”. The prevalence of the lectures combined with unclear criteria for testing the knowledge and precarious working conditions (during the training) make the students perceive their educational process as tedious, foreign and non-engaging. The students and trainees’ aspiration to become practicing lawyers and obtain a social prestige associated with this position make them accept this kind of education, without contesting it or showing any initiative to change it. Such legal education is seen just as a ritual that must be endured. The models of legal education as well as bar training for advocates and legal counsels are consistent in this respect. Data obtained in this study indicate that judicial and prosecutorial training do not fit into the pattern of tedious necessity. The answers of the KSSIP trainees indicate that they are satisfied with the level of classes. From the analysis of their replies, we learn that it is due mainly to two factors: a relatively good financial standing of the trainees (thanks to the scholarship they receive) and the predominance of engaging didactic methods (analyzing specific cases and preparing letters instead of listening to lectures). This is consistent with the official teaching guidelines of KSSIP, which notices the necessity to move

away from the academic model, that is, lectures and theoretical knowledge, and understands the need take care of the trainees' financial needs. Trainees at KSSIP are provided with a scholarship that allows them to focus on the training, while advocate and legal counsel trainees have to pay for their training, compete on the free market and take into account the progressive precarization of young lawyers³⁰. It means that KSSIP trainees can fully devote their time to education. Due to limited resources, other institutions that educate lawyers cannot offer a similar solution. It is only possible to postulate to use the funds to create a scholarship system that would help students with real needs and allow them to focus on their education.

3.2 Conclusions for Academic Education

The study allows to draw practical conclusions for legal academic education. Law faculties are not in a position to control living conditions and financial standing of their students. They can, however, change their teaching methods and adapt the content. The first concerns what the law faculties can learn from KSSIP (teaching methods) and the second, what should differentiate them (criticism of technocratism).

In comparison to the previous stage of education, the training at KSSIP consists of substituting the memory learning with analyzing judgments and specific case files, which is linked to discussing on solutions to problems and practicing writing judgments. The change of teaching methods leads to increasing the involvement of the trainees in the learning process and to a better assessment of the quality of their education. Law faculties should therefore reduce the number of lectures in favor of workshops. Such a change entails costs associated with the need to organize many classes in smaller groups. These costs can be offset by limiting the hours of classes while imposing more responsibilities (individual or collective) on students outside of the class time. Increasing the number of hours of more engaging classes entails the need to complement work done during class with individual work performed by the students.

30 K. Kocemba, *Prekaryzacja młodych prawników w Polsce*, Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis 2018, z. 1, p. 243-262.

However, the teaching model adopted at KSSIP is more technocratic than civic. It is due to the fact that such education is strictly professional. After a trainee completes the training, he or she is an expert who possess professional knowledge and skills that allow him or her to face challenges and solve problems encountered in the course of their legal practice. The emphasis in this teaching process is put primarily on technical and legal competences at the expense of social abilities. With the exception of ethics and psychology at the beginning of the training, the program includes few activities that could shape the critical attitude of future judges towards to justice system through the knowledge of its social and political foundations. Acting with “maintaining a certain distance to the system”³¹ can help in creating the independence of the judges and prosecutors by training them without depending on local power relations. At the same time, such education can alienate judges and prosecutors from a democratic social environment – this is where we see the task of law faculties.

Law faculties shall be a place where critical approach is developed in future judges and prosecutors. Criticism in this context means: awareness that the law is an interpretable subject; ability to notice its social and political conditions; ability to formulate in an independent manner legal assessments that are consistent with the principles of rational argumentation, without subordinating to external authority; ethical attitude that allows to make decisions and express opposition in accordance with the declared values, not the material interest. In the course of later education – technocratically-oriented – there is no time or space to develop this type of competence. The faculties of law are therefore the last institution which can act as an intermediary between lawyers and society in an organized and continuous way.

Focusing on engaging teaching methods and developing critical abilities allows to go beyond the traditional and outdated division of academic curriculum into “theoretical” and “practical” subjects. A lecture on civil law, during which subsequent provisions of law are presented to the students, that ends with a test that allows to check if they memorized

31 F. Zoll, *Czarne chmury nad Szkołą Sądownictwa i Prokuratury*, *op.cit.*

the code, is not practical. Nevertheless, classes on philosophy of law in the course of which small groups engage in a moderated discussion on current political events seen through the prism of competing legal theories, at the ends of which students write an argumentative essay instead of taking a test, have practical aspect. Ultimately, the “practicality” of education is determined by the didactics – the forms of cooperation in the lecture hall and the attitudes that are taught. Didactics is of primary importance in this sense.

4 Wyniki Results

Płeć Gender

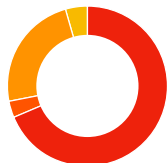
● Kobieta	Women	62.90%
● Mężczyzna	Men	37.10%

Aplikacja Application

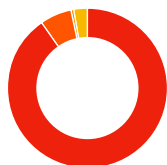
● Ogólna	General	37.10%
● Sędziowska	Judge	40.86%
● Prokuratorska	Prosecutor	22.04%

Rok rozpoczęcia aplikacji Start year of application

● 2018		68.82%
● 2017		3.23%
● 2016		23.66%
● 2015		4.30%

Ukończone studia Type of studies

● Dienne	Full-time studies	90.32%
● Zaoczne	Weekend part-time studies	6.45%
● Zaoczne 2,5 letnie	2,5 years studies	0.54%
● Wieczorowe	Evening part-time studies	2.69%

Ukończona szkoła wyższa Graduated university

Miejscowość pochodzenia Place of origin

Wykształcenie rodziców (ojciec) Level of studies of your parents (father)

Wykształcenie rodziców (matka) Level of studies of your parents (mother)

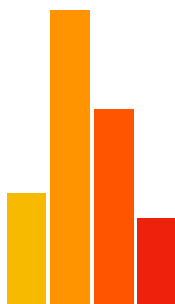

Jak oceniasz swoją sytuację finansową? How would you describe your financial situation?

- Bardzo dobrze. Nie mam większych zmartwień finansowych
Very good. I do not have any financial concerns **12.37%**
- Dobrze, choć mogłoby być lepiej
Good, but it could be better **70.97%**
- Niedobrze. Żyję z dnia na dzień
Not good. I live day-to-day **16.67%**

Czy otrzymujesz wsparcie finansowe od rodziny? Do you benefit from financial support provided by your family?

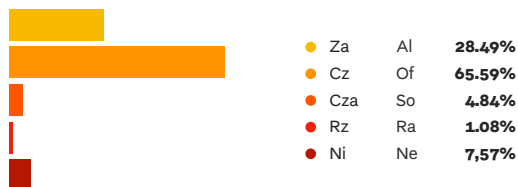
- Tak, inaczej nie związałbym końca z końcem
Yes, otherwise I would not make the ends meet **16.13%**
- Tak, ale tylko czasami, jak mam jakieś większe wydatki
Yes, but only from time to time, when I have bigger expenses **43.01%**
- Nie, nie potrzebuję, bo sam/sama sobie radzę
No, I do not need it, because I manage on my own **28.49%**
- Nie, potrzebuję, ale nie mogę na to liczyć
No, I need it, but I cannot count on it **12.37%**

Zajęcia na aplikacji mają formę Classes take a form of

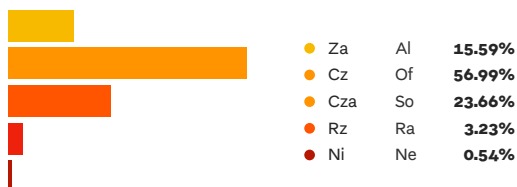
Wykładu Lecture

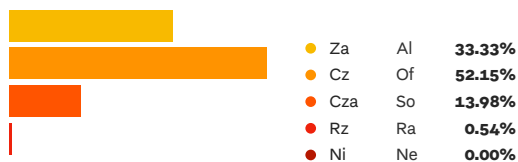
Dyskusji nad konkretną sprawą Discussion on a specific case

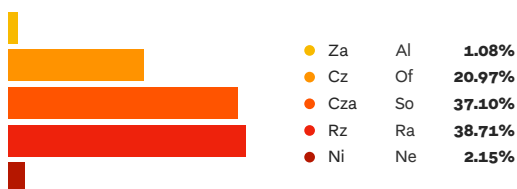
Dyskusji nad konkretną instytucją prawną Discussion on a specific legal institution

Ćwiczeń z pisaną orzeczeń i pism Exercises in writing letters and judgements

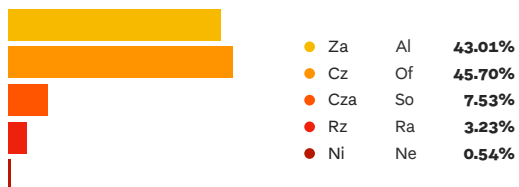
Symulacji rozprawy Mock court trials

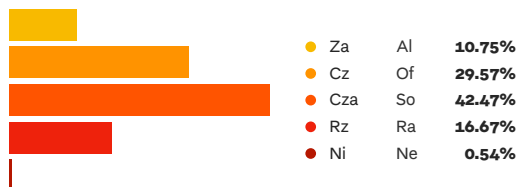
Za	Zawsze	Al	Always
Cz	Często	Of	Often
Cza	Czasami	So	Sometimes
Rz	Rzadko	Ra	Rarely
Ni	Nigdy	Ne	Never

Na zajęciach korzystamy z During the classes we use

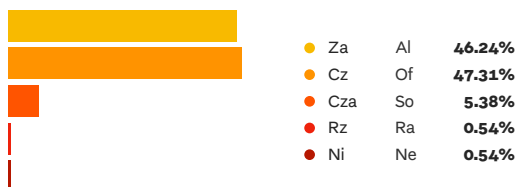
Orzeczeń sądów powszechnych Decisions of general courts

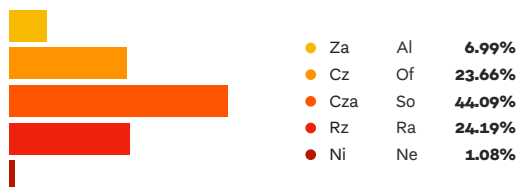
Orzeczeń TK Decision of the constitutional tribunal

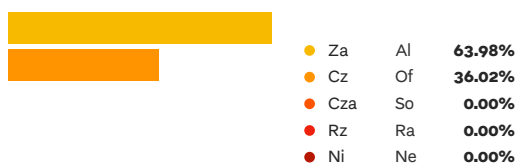
Orzeczeń SN i NSA Decision of the supreme court and administrative supreme court

Orzeczeń ETPCz i ETS Decision of the ECHR and ECJ

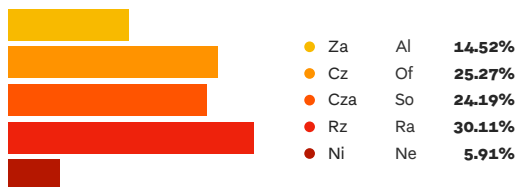

Akt konkretnej sprawy Files of specific cases

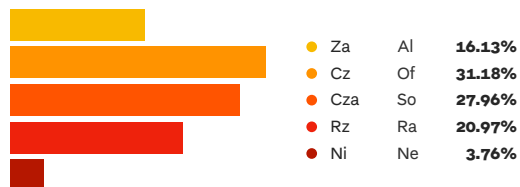

Za	Zawsze	Al	Always
Cz	Często	Of	Often
Cza	Czasami	So	Sometimes
Rz	Rzadko	Ra	Rarely
Ni	Nigdy	Ne	Never

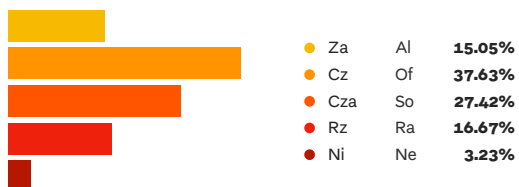
Komentarzy Commentarie

Przykładowych pism procesowych Exemplary statements of case

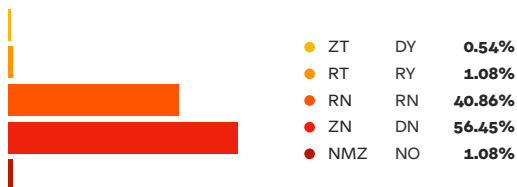
Skryptów przygotowanych przez wykładowców i pracowników KSSiP Summaries prepared by KSSiP lecturers

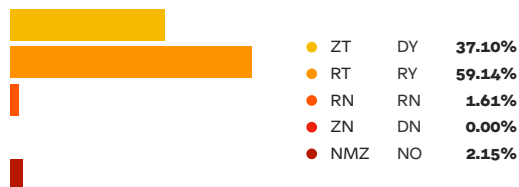
Za	Zawsze	Al	Always
Cz	Często	Of	Often
Cza	Czasami	So	Sometimes
Rz	Rzadko	Ra	Rarely
Ni	Nigdy	Ne	Never

Czy zgadzasz się z poniższymi twierdzeniami? Do you agree with the below statements?

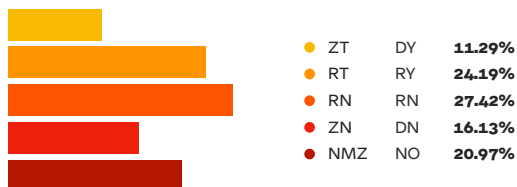
Zajęcia na aplikacji są zbyt teoretyczne Application courses are too theoretical

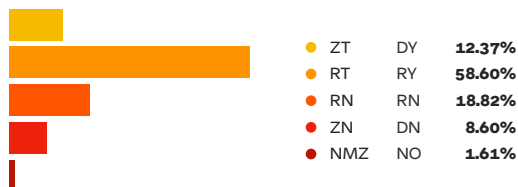
Zajęcia na aplikacji dobrze przygotowują do wykonywania zawodu sędziego/prokuratora Application courses prepare to exercising the profession of judge or prosecutor/case

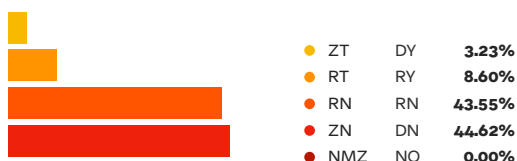
Edukacja akademicka jest bardziej krytyczna w stosunku do praktyki prawniczej od zajęć w KSSiP Academic education is more critical in a relation to legal practice than classes at KSSiP

Podczas praktyk patroni poświęcają aplikantom wystarczającą ilość czasu i uwagi Time and attention devoted by supervisors to applicants during practices are sufficient.

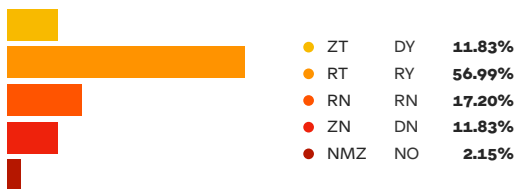

Na aplikacji zbyt dużo uczę się na pamięć Application requires learning by heart too many things

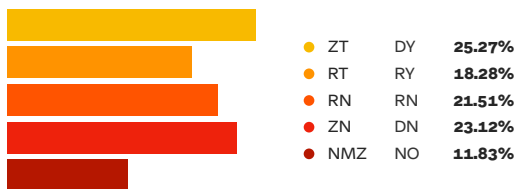

ZT	Zdecydowanie tak	DY	Definitely yes
RT	Raczej tak	RY	Rather yes
RN	Raczej nie	RN	Rather no
ZN	Zdecydowanie nie	DN	Definitely no
NMZ	Nie mam zdania	NO	No opinion

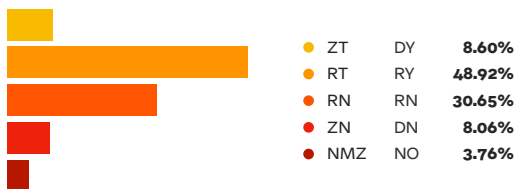
Kolokwia i egzaminy na aplikacji adekwatnie sprawdzają wiedzę i umiejętności Exams adequately test knowledge and skills

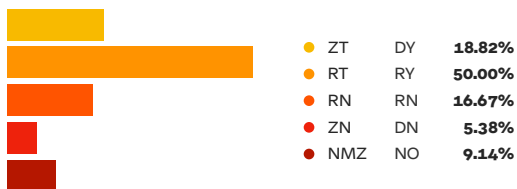
Aplikanci z Krakowa mają na aplikacji łatwiej Applicants from Krakow find the application easier

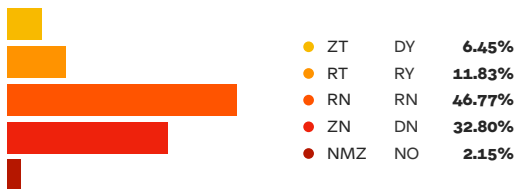
Na zajęciach kładzie się duży nacisk na możliwe etyczne wyzwania wykonywania zawodu During the application, possible ethical dilemmas related to the profession are emphasized

Na aplikacji dowiaduję się jaką rolę ma prokurator/sędzia w demokratycznym państwie prawa Thanks to the application, I learn what is the role of the prosecutor / judge in a democratic state of law

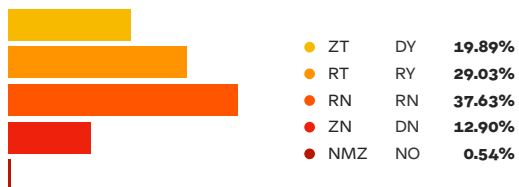

Na aplikacji panuje zbyt duża konkurencja pomiędzy aplikantami There is too much competition between applicants many things

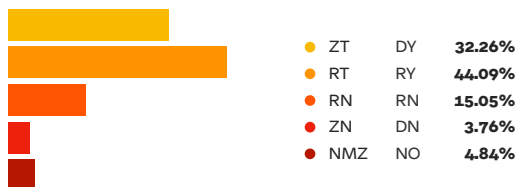

ZT	Zdecydowanie tak	DY	Definitely yes
RT	Raczej tak	RY	Rather yes
RN	Raczej nie	RN	Rather no
ZN	Zdecydowanie nie	DN	Definitely no
NMZ	Nie mam zdania	NO	No opinion

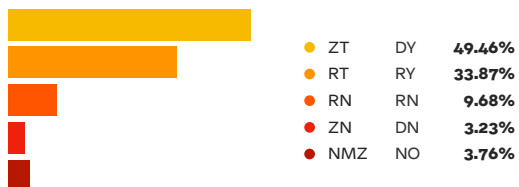
Zajęcia i praktyki nie zostawiają mi czasu na życie rodzinne i towarzyskie I have no time for family and social life because of classes and practices

Poleciłbym aplikację moim znajomym i przyjaciołom I would recommend the application to my acquaintances and friends

Poszedłbym na aplikację ponownie I would start the application once again

ZT	Zdecydowanie tak	DY	Definitely yes
RT	Raczej tak	RY	Rather yes
RN	Raczej nie	RN	Rather no
ZN	Zdecydowanie nie	DN	Definitely no
NMZ	Nie mam zdania	NO	No opinion

5 Informacja o autorach About the authors

Michał Stambulski

Doktor nauk prawnych, dyrektor wykonawczy Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej (Uniwersytet Wrocławski), adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Zielonogórskiego adwokat (ORA Wrocław).

Doctor of Law, executive director of the Centre for Legal Education and Social Theory (University of Wrocław), Assistant Professor at the Faculty of Law and Administration, University of Zielona Góra, advocate (Wrocław Regional Bar Chamber).

Karolina Kocemba

Doktorantka na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Badaczka (young researcher) w Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej. Absolwentka prawa i administracji na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz socjologii prawa w International Institute for the Sociology of Law, Oñati.

PhD student in law, University of Wrocław, Young Researcher at Centre for Legal Education and Social Theory. A graduate of the sociology of law at the International Institute for the Sociology of Law, Oñati, and graduate of law and administration at the University of Wrocław.